

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

рішенням Вченої ради Університету
від 19.02.2020, протокол № 3

Голова вченої ради

М.О. Кириченко

Введене в дію наказом від
20.03.20 р. № 01-01/180

**Програма
Комплексного екзамєну з фаху здобувачів третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти ступеня доктора філософії у Державному закладі
вищої освіти «Університет менеджменту освіти»**

Київ- 2020

Програма комплексного екзамену з фаху здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 053 «Психологія», освітньо-наукової програми «Психологія особистісного, соціального та організаційного розвитку»

Розробники:

Бондарчук Олена Іванівна – професор, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології управління ЦППО ДЗВО «УМО».

Лушин Павло Володимирович – професор, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «УМО».

Москальова Алла Степанівна, доцент, кандидат психологічних наук, професор кафедри психології управління ЦППО ДЗВО «УМО».

Брюховецька Олександра Вікторівна, випускниця аспірантури та докторантури ДЗВО «УМО», доцент, доктор психологічних наук, професор кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП ДЗВО «УМО».

Бондаревська Ірина Олегівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології управління.

Гусєв Андрій Ігоревич, доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та особистісного розвитку.

З числа стейкхолдерів:

Карамушка Людмила Миколаївна, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора з науково-організаційної роботи та міжнародних наукових зв'язків, завідувач лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Заслужений працівник освіти України.

Баранова Світлана В'ячеславівна, доцент, кандидат психологічних наук, доцент Міжнародного Товариства Кататимного Переживання Образів (МТКПО Німеччина), навчаючий терапевт реєстру Української спілки психотерапевтів (УСП) доцент, супервізор «Інституту Розвитку символдрами і глибинної психотерапії» (ІРСГП Україна).

Полякова Віталія Іванівна, випускниця аспірантури ДЗВО «УМО» зі спеціальності «Педагогічна та вікова психологія», кандидат психологічних наук, директор гімназії №109 ім. Т. Г. Шевченка Печерського району м. Києва.

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри психології управління ЦППО УМО
«05» вересня 2016 року, протокол № 7

ЗАТВЕРДЖЕНО ВЧЕНОЮ РАДОЮ
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
«07» вересня 2016 року, протокол № 9

Програму скориговано, затверджено та пролонговано рішеннями Вченої ради ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»:
на 2017 р. (протокол № 13 від 21.12.2016 р.);
на 2018 р. (протокол № 9 від 20.12.2017 р.);
на 2019 р. (протокол № 9 від 19.12.2018 р.);
рішенням Вченої ради ДЗВО «Університет менеджменту освіти»:
на 2020 р. (протоколами № 2 від 29.01.2020р. та №4 від 18.03.2020 р.)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Комплексний екзамен з фаху є одним з видів підсумкової атестації випускників, які завершують навчання на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти. Програма комплексного екзамену з фаху складена на основі навчальних програм дисциплін освітньо-наукової програми «Психологія особистісного, соціального та організаційного розвитку» спеціальності 053 «Психологія».

Основна мета комплексного екзамену з фаху полягає у визначенні здатності здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня ступеня доктора філософії розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної, у тому числі дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних психологічних знань та професійної психологічної практики в особистісній, соціальній та організаційних сферах життєдіяльності людини, здатності проводити дослідження на відповідному рівні на основі системного наукового світогляду, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, генерувати нові ідеї (креативність), розробляти та реалізовувати інноваційні проекти, включаючи власні дослідження, саморозвиватися і самовдосконалюватися протягом життя, оцінювати рівень власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію й професійну мобільність, спілкуватися іноземною мовою, працювати в міжнародному контексті, працювати в команді, за потреби відігравати провідну роль в організації командної роботи, виокремлювати, систематизувати, розв'язувати та прогнозувати актуальні психологічні проблеми, чинники та тенденції функціонування й розвитку особистості, соціальних груп і організацій на різних рівнях психологічного дослідження, здійснювати освітню діяльність у сфері психології та на межі предметних галузей, дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики, міжкультурної толерантності та керуватися загальнолюдськими цінностями, уміння толерувати невизначеність і доводити унікальність власного наукового пошуку в умовах інформаційного / цифрового суспільства.

Комплексний екзамен з фаху складається з усних відповідей на 4 питання екзаменаційного білету, що охоплюють сутність основних проблем і методів здійснення психологічного дослідження, а також навчального процесу у закладі вищої освіти.

Усні відповіді аспірантів на питання екзаменаційного білету повинні чітко віддзеркалювати поєднання фундаментальних знань аспірантів з професійними вміннями і навичками, здатність аспірантів до гнучкого, оперативного розв'язання професійних проблем в умовах змін, невизначеності та соціальної напруженості, уміння працювати над власним

розвитком та вдосконаленням, свідчити про наявність високого професійного потенціалу аспіранта.

Відповідь аспірантів на кожне питання екзаменаційного білету оцінюється у 25 балів, загальна максимальна кількість балів на всі питання білету – 100.

Згідно з національною шкалою оцінювання знань **«відмінно – А»** ставиться, якщо аспірант набрав від **90 до 100** балів. Аспірант показав всебічне, систематичне та глибоке знання навчально-програмного матеріалу; вміє вільно виконувати завдання, передбачені програмою, засвоїв основну та знайомий з додатковою літературою, яка рекомендована програмою, проявив творчі здібності в розумінні, управлінні та використанні навчально-програмного матеріалу. вільно володіє матеріалом, дає повні, чіткі і грамотні відповіді на питання білету, наводить приклади з допоміжної літератури та власної практики, демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу у навчальному процесі ЗВО.

Оцінка **«добре - В» (82 – 89 балів)** ставиться, якщо аспірант показав повне знання програмного матеріалу; успішно виконав передбачені у програмі завдання та засвоїв літературу, яка рекомендована програмою; показав систематичний характер знань за спеціальністю, спроможний їх самостійно поповнювати та оновлювати в ході подальшої професійної самоосвіти. володіє матеріалом на достатньому рівні, дає повні відповіді, але припускає незначні помилки; наводить приклади з власної практики, частково демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу у навчальному процесі ЗВО.

Оцінка **«добре - С» (74-81 балів)** ставиться, якщо аспірант вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; вміє контролювати власну діяльність; добирати аргументи для підтвердження думок, але не дає конкретну вичерпну відповідь, відхиляється від питання білету, не аргументує відповідь прикладами, не посилається на літературні джерела, відчуває труднощі при встановленні зв'язку між питаннями білету та його практичним виконанням у системі викладацької та професійної діяльності.

Оцінка **«задовільно - D» (64-73) та E (60-63)** ставиться, якщо аспірант володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу; має прогалини в знаннях основного програмного матеріалу, припускався суттєвих помилок у відповідях на питання.

Оцінка **«незадовільно – FX і F» (59 і нижче)** ставиться, якщо аспірант не засвоїв матеріал у межах освітньо-наукових програм, не дає конкретної відповіді на питання білету, не наводить прикладів, не ознайомлений з методичною і навчальною літературою з дисципліни, не здатний висвітлити поставлене питання і набрав **менше ніж 60 балів**.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ КОМПЛЕКСНОГО ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ
Максимальна кількість балів – 100

Показники	Максимальна кількість балів при оцінюванні відповіді на питання
Усна відповідь на питання екзаменаційного білету (4 питання) Кожне питання оцінюється по 25 балів	25 балів
1. Повнота висвітлення змісту питання	5 балів
2. Логіка побудови відповіді	5 балів
3. Зв'язок теоретичного матеріалу з практичною діяльністю соціального педагога	5 балів
4. Знання науково-методичної літератури з актуальних проблем.	5 балів
5. Культура усного мовлення, володіння державною мовою	5 балів

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Спеціальності «Психологія» освітньо-наукової програми

«ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТІСНОГО, СОЦІАЛЬНОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ»

Цикл загальної підготовки

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Тема 1. *Філософія освіти у проблемному полі філософського знання*

Філософія освіти як галузь пізнання. Основні підходи до визначення предмета філософії освіти. Філософія освіти як гранично широка рефлексія на освіту, як наука і світогляд, метод і методологія, логіка й теорія цінностей, які виконують гносеологічну, світоглядну, аксеологічну і ін. функції.

Дуалізм філософії освіти. Особливості філософського осягнення освіти. Філософія як світоглядна стратегія освіти. Методологічні функції філософії освіти.

Філософія як особлива сфера духовно-практичного засвоєння світу, як сутність того дійства (процесу, відносин), яке розгортається у просторі і часі. Філософія в її класичному розумінні як онтологія і гносеологія, соціальна філософія і філософія історії, логіка і аксеологія.

Філософія освіти у міжособистісних відношеннях, соціально-культурних контекстах. Типи раціональності та моделі освіти. Філософія освіти та її взаємодія з іншими галузями філософії та наукового знання.

Тема 2. *Освіта як феномен культури та соціальний інститут*

Освіта, її сутність та зміст. Освіта як суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Освіта як сфера відтворення суспільства і масової соціалізації. Феномен освіти. Освіта і культура. Освіта як єдність навчання, виховання та розвитку людини. Зіставлення понять «соціалізація особистості», «формування особистості», «розвиток особистості» та «освіта».

Освіта та сучасний освітній простір. Ступені, рівні, форми освіти у сучасному світі. Освіта як цінність. «Мета», «ідеал», «цінність»: специфіка вживання цих понять у філософії освіти та психолого-педагогічних практиках.

Освіта як відкрита система: виклики і перспективи. Суперечності глобального освітнього простору. Теоретико-пізнавальні питання дослідження освіти в науці та філософії. Сучасні філософські теорії особистості. Національна і глобальна освіта: взаємодія, інтеграція. Проблема актуальності змісту освіти.

Тема 3. *Філософське розуміння сутності освіти в історичному контексті.*

Ідеали та цілі освіти на різних історичних етапах суспільного розвитку. Зародження філософії освіти і виховання. Виховання у Первісному суспільстві. Перші школи світової цивілізації. Феномен античної філософської школи. Педагогічні погляди філософів Давнього світу: Сократа, Платона, Аристотеля та Демокрита. Філософсько-педагогічні погляди Середньовічних мислителів та філософів епохи Відродження. Християнство та інститут освіти в епоху Середніх віків. Філософсько-педагогічні ідеї в духовній спадщині Київської Русі.

Педагогічна думка у країнах Західної Європи у XVII – XVIII ст. Філософські основи західної педагогіки XIX – XX ст. Історична ретроспектива вітчизняної філософсько-освітньої думки у XIX-XX століттях.

Сучасний філософсько-освітній дискурс.

Тема 4. *Формування та розвиток сучасних освітніх парадигм*

Філософські основи нової парадигми освіти. Соціокультурні та антропологічні передумови становлення нової парадигми. Розуміння глобалізації я різноманіття – важливий методологічний ключ до тлумачення інтеграційних процесів у сучасній освіті. Теорія

когнітивного розвитку Ж. Піаже: роль соціального середовища в інтелектуальному розвитку. Соціально-історична теорія когнітивного розвитку Л. Виготського. Значення Вальдорфської педагогіки як теорії виховання та навчання людини майбутнього. Школа М. Монтесорі. Фрейдизм, психоаналітична теорія стадій розвитку людини і філософія освіти. Структура особистості та теорія зрілості К. Юнга. Практична значущість ідей Е. Еріксона для розвитку освіти. Епоха постіндустріалізму та стратегії розвитку освіти. Неопрагматизм, екзистенціалізм, постмодернізм та їхні моделі освіти людини. Зародження і трансформація ідеї університету. Універсалізація діяльності сучасного університету. Дослідницький університет та пріоритети його діяльності. Особливості розвитку університетської освіти в Україні. Основні тенденції у розвитку сучасної освіти. Кризи в освіті та криза освіти. Масова освіта: потреби особистості і суспільства. Концепція освіти упродовж життя: реальії і потреби. Нова ідея освіти – залучення людини до постійного активного процесу відкриття, засвоєння світу. Антропологічне зрушення в новій парадигмі освіти. Сучасна система освіти – формування просвітницької людини. Інноваційна людина як модель особистості в новій парадигмі освіти. Людина – Всесвіт. Постмодернізм і трансгресивний перехід з можливостями вибору різних шляхів подальшого розвитку особистості.

Тема 5. Філософське осмислення проблем розвитку вітчизняної освіти

Історія розвитку філософії освіти в Україні. Філософія освіти Григорія Сковороди. Освіта в Україні і світі (сучасні реальії). Еволюція ціннісної феноменології освіти. Цінності консерватизму (класичний реалізм; есенціалізм, перенніалізм, ідеалізм, аналітична філософія) та лібералізму (експерименталізм, соціальний реконструктивізм) в філософії освіти. Особистісна парадигма в освіті. Розуміння цінностей освіти в українській філософії. Національні та загальнолюдські цінності та їх роль у сучасній освіті. Морально-етичні засади розвитку освіти. Формування змісту і методів освіт у контексті цілей і цінностей освіти. Проблема актуальності змісту освіти.

Вітчизняна філософія освіти як особливий напрям філософських досліджень: П. Куліш, П. Юркевич та ін. Ідея національної школи та її розвиток в працях К. Ушинського, Б. Грінченка, С. Русової, І. Франка, Я. Чепіги, Г. Ващенко. Зміна цінностей освіти в освітньому просторі України: А. Макаренко та В. Сухомлинський.

Проблемне поле і місце в системі філософського знання в другій половині ХХ століття – початку ХХІ століття: В. Андрущенко, В. Бех, І. Бойченко, І. Зязюн, М. Євтух В. Кремень, С. Клепко, Н. Кочубей, В. Лутай та ін.

Тема 6. Науково-філософський спосіб сприйняття дійсності

Актуальність науково-філософського способу сприйняття дійсності. Способи сприйняття людиною навколишнього світу: філософський, науковий, релігійний і міфологічний. Роль теорії еволюції у науково-філософському світогляді. Сучасна наука як складна і багатообразна система окремих наукових дисциплін, об'єднаних у дві сфери: фундаментальні та прикладні науки. Поняття «еволюція» у контексті науково-філософського світогляду. Поняття «буття» у контексті науково-філософського світогляду. Три основні властивості буття: спрямованість, зумовленість, незворотність.

Тема 7. Аксиологічні виміри освіти.

Цінності – якнайважливіша інтегративна основа як для окремого індивіда, так і для будь-якої соціальної групи, для культури, нації, суспільства, людства. Культурні цінності в їхньому широкому значенні (наукові, політичні, моральні, естетичні, релігійні тощо).

Становлення нового інформаційного суспільства – системна соціокультурна трансформація і перетвореннями, переосмислення, ціннісно-світоглядних засад освітньої практики і ціннісно-світоглядного наповнення педагогічного процесу.

Натуралістичний психологізм – джерело цінностей у біопсихологічно інтерпретованих потребах людини (Дж. Перрі, Дж. Дьюї, Р. Льюїс).

Аксиологічний трансценденталізм баденської школи неокантіанства (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт).

Персоналістичний онтологізм (М. Шелер, Е. Гартман). Культурно-історичний релятивізм (В. Дільтей, О. Шпенглер, П. Сорокін). Соціологізм М. Вебера. Американська філософія (Дж. Барнет, Г. Бруді, Дж. Брунер, Л. Рат, Б. Сміт, Ф. Фенікс та інш.).

Тенденції аксіологізації вітчизняної філософії освіти.

Забезпечення конкурентноспроможності впливу системи освіти і освітньо-виховних практик на ціннісну свідомість особистості.

Рекомендована література

Базова:

1. Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія : Підручн. для вищ. навч. закл. Вид. 4-те, випр. та доп. – К. : Юрінком Інтер, 2016. 552 с.

2. Андрущенко В., Бойченко М., Гомілко О. [та ін.]. Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів : монографія. – К. : Пед. думка, 2011. — 320 с.

3. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века. (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) – М.: Изд-во “Совершенство”, 1998. – 608 с.

4. Данильян О. Г. Філософія : підручник. 2-ге вид., переробл. і допов. – Харків : Право, 2018. – 432 с.

5. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології: Навч. посібник. – Київ, 2016. 227 с.

6. Кант І. Критика практичного розуму. – К.: Юніверс, 2004. 240 с.

7. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. – К.: Педагогічна думка, 2009. 520 с.

8. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. – К.: Грамота, 2007. – 576 с.

9. Лутай В. Філософія сучасної освіти: Навчальний посібник. – К.: Центр “Магістр – S” Творчої спільки вчителів України, 1996. 256 с.

10. Платон. Государство // Платон. Собрание сочинений в 4-х т. Т. 3. – М.: Наука, 1994.

11. [Саух П. Ю.](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2018_3_17) Философия – образование – воспитание. Треугольник успеха учебно-воспитательного процесса [Электронный ресурс] / В. Ю. Саух // [Вестник Житомирского государственного университета имени Ивана Франко. Педагогические науки](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2018_3_17). 2018. Вып. 3. С. 87-97. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2018_3_17

12. Саух П.Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас»: монографія. –Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012.

13. Філософія: підручник для студентів вищ.навч.закл. / Л. В. Губерський, В. П. Андрущенко, А. О. Баумейстер, І. С. Добронравова, В. В. Ільїн /за ред. Л. В. Губерський. – Вид. 2-ге, перероб. і допов. – Харків : Фоліо, 2018. 620 с.

Додаткова:

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю: 2-ге вид. допов. – К.: Знання України, 2008. 819 с.

2. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: [монографія] / Биков В. Ю. – К.: Атіка, 2008. 684 с.

3. Відкрита освіта: колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання / За ред. Тору Ійосі та М.С. Віджая Кумара, пер. з англ. А. Іщенко, О. Насика. – К.: Наука, 2009. 256 с.

4. Волинка Г.І. Філософія Стародавності і середньовіччя в освітньому контексті: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Вища освіта, 2005. 543 с.

5. Клепко С.Ф. Конспекти з філософії освіти. – Полтава: ПОППО, 2007. 420 с.

6. Садох О., Варич Н.. Метаморфози справедливості в освітніх практиках– Х.: ХІФТ, 2017. 202с.

7. Саух П. Ю. Философия и методология стратегии поликультурного образования [Электронный ресурс] / В. Ю. Саух // Вестник Житомирского государственного университета имени Ивана Франко. Философские науки . 2016. Вып. 1. - С. 5-9. Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vzdufn_2016_1_3
8. Саух П.Ю. Україна на межі тисячоліть: трансформація духу і випробування національним буттям». – Рівне, 2001. 219 с.
9. Щедровицкий П. Г. Проблема онтологии в истории философии и системомыследеятельностной методологии (фрагмент текста “Очерки методологического быта”, 1986–1988 г.г.) // <http://www.fondgp.ru/lib/chteniya/xiii/texts/1>
10. Філософські основи освіти : конспект лекцій для студ. Укр. інж.-пед. акад. – Харків : УПА, 2019. 113 с.
11. Філософські основи освіти : метод. вказ. до проведення практичних занять для студ. Укр. інж.-пед. акад. – Харків : [УПА.], 2019. 21 с.
12. Філософські основи освіти: метод. вказ. до організації та планування самостійної роботи для студ. Укр. інж.-пед. акад. – Харків, [УПА.], 2019. 35 с.
13. Афанасьев А. П. Філософія : навч. посібник для студентів нефілософських спеціальностей. – Маріуполь : ПДТУ, 2014. 175 с.
14. Кральнок П. М. Історія філософії України : підручник. – К. : КНТ, 2015. 652 с
15. Попов В. Ю. Філософія: навчально-методичний посібник для студентів – Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 220 с.
16. Вандишев В.М. Феномен української філософії: пошук ідей: Монографія. Суми: Вид-во СумДУ, 2009. 144 с.
17. Петрушенко В. Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.
18. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: словник. Видання 2-е, доповнене та перероблене – К.: КНТ, 2014. 472 с.

ІНОЗЕМНА МОВА ТА АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО

Змістовий модуль 1. Академічне письмо в професійній діяльності науковця

Тема 1. Загальні характеристики академічної іноземної мови.

Tone, audience, purpose, stages of writing, ideas. Paragraph: topic sentence, supporting sentence, concluding sentence. End of paragraph signals. Unity and coherence. Transition signals: sentence connectors, clause connectors, others. Logical order. Kinds of logical order: chronological order, logical division of ideas, comparison / contrast. Subordinators. Comparison transition signals. Contrast transition signals. Conjunctions. Concrete support for the topic sentence. Direct / indirect quotation. Reporting verbs and phrases. Paraphrasing. Types of sentences: independent clause and dependent clause.

Академічна доброчесність. Цінності академічної доброчесності. Плагіат. Порядок врегулювання порушень у сфері академічної доброчесності.

Тема 2. Граматика в іноземній академічній мові

Spoken English and written English. Verb forms: verb tenses, the future, modal verbs, the passive. The infinitive, the gerund, participles. Noun phrases, possessives and demonstratives. Numbers and measurements. Pronouns. Quantifiers. Adjectives, adverbials, comparison, prepositions. Phrasal verbs and patterns with prepositions. Direct and indirect speech. Adverbial clauses, conditional clauses, noun clauses, relative clauses. Irregular noun plurals. Irregular verb forms. Word endings: pronunciation and spelling. Word-building. American English.

Змістовий модуль 2. Представлення результатів професійної діяльності науковця в міжнародному академічному середовищі

Тема 3. Підготовка статті в престижне іноземне видання (Scopus, Web of Science).

Вибір журналу. Тематика журналу. Перевірка рівня журналу по базам Scopus та Web of Science. Комунікація з редактором журналу. Особливості структури статті залежно від журналу. Анотації. Політика цитування. Рекомендовані міжнародні стилі цитування: MLA (Modern Language Association) style, APA (American Psychological Association) Style, Chicago / Turabian / Harvard Style, ACS (American Chemical Society) Style, AIP (American Institute of Physics) Style, IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineering) Style, Vancouver Style, OSCOLA. Відмова в публікації. Електронні бібліотеки журналів (наприклад, Wiley).

Тема 4. Презентація наукового дослідження на конференції.

Вибір наукового заходу: конгресу, конференції, семінару, воркшопу. Перевірка достовірності інформації щодо проведення наукового заходу. Очна або заочна участь у заході. Комунікація з організаторами заходу. Організаційні внески. Підготовка тез або статті. Можливості гранту на участь, публікацію та поїздки. Відмова в участі. Міждисциплінарні наукові заходи. Підготовка виступу та презентації Power Point. Запитання та відповіді після доповіді. Міжнародна наукова дискусія. Термінологічні розбіжності в міжнародних та міждисциплінарних наукових контекстах.

Тема 5. Професійне спілкування з іноземними науковцями.

Усне та письмове професійне спілкування. Знайомство з іноземними науковцями на конференціях. Візитка, інформація о професійних досягненнях на офіційних сайтах роботодавців, розміщення публікацій на міжнародних спеціалізованих наукових сайтах. Перевірка інформації о потенційних зарубіжних партнерах. Моніторинг можливості спільних міжкультурних досліджень с подальшим опублікуванням результатів. Входження в міжнародні проектні консорціуми. Правила листування та наукова етика в спільних публікаціях та проектах.

Рекомендована література

Базова література:

1. Oxford Guide to English Grammar / Ed. J. Eastwood; Oxford University Press, 1994. – 446 p. – ISBN 0194313514
2. Writing Academic English / Ed. A. Oshima, A. Hogue; Addison Wesley Longman, 1999. – 267 p. – ISBN 0-201-34054-2
3. Вища освіта в Україні: порядок денний реформ / За заг. ред. Є. Б. Ніколаєва. – Київ: Представництво Фонду Конрада Аденауера, 2017. – 61 с.
4. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах : методичні рекомендації / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець ; редколегія: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська, О. М. Бруй ; Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» ; Українська бібліотечна асоціація. – Київ : УБА, 2016. – Електрон. вид. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – 117 с. – ISBN 978-966-97569-2-3.

Додаткова література:

5. Author webinars. Wiley [https://authorservices.wiley.com/author-resources/Journal-Authors/Prepare/webinars/index.html?elq_mid=41821&elq_cid=1351145&elq_CampaignId=26250&utm_campaign=26250&utm_source=eloquaEmail&utm_medium=email&utm_content=Email+4b-RC-MULTI-Global-en-W26JP-Effectively+and+Efficiently+Creating+Your+Paper+Webinar&elqTrackId=3ce860a1f17f4cbf8026c9df5035724c&elq=02f2917df44e4dc7ac3b62c8c76de51c&elqaid=41821&elqat=1&fbclid=IwAR1X3n1wQ1G4RLZxMvYQZBUvkR-8x0wrN9lsc9qjjmgwUnc0zIIY17cE8WE](https://authorservices.wiley.com/author-resources/Journal-Authors/Prepare/webinars/index.html?elq_mid=41821&elq_cid=1351145&elq_CampaignId=26250&utm_campaign=26250&utm_source=eloquaEmail&utm_medium=email&utm_content>Email+4b-RC-MULTI-Global-en-W26JP-Effectively+and+Efficiently+Creating+Your+Paper+Webinar&elqTrackId=3ce860a1f17f4cbf8026c9df5035724c&elq=02f2917df44e4dc7ac3b62c8c76de51c&elqaid=41821&elqat=1&fbclid=IwAR1X3n1wQ1G4RLZxMvYQZBUvkR-8x0wrN9lsc9qjjmgwUnc0zIIY17cE8WE)
6. APA Formatting and Style Guide/Purdue Online Writing Lab. URL: <https://owl.english.purdue.edu/owl/resource/664/01/>
7. Browse Citations in APA/University Libraries, University at Albany, State University of New York. 2014. URL: <http://library.albany.edu/cfox>

8. Chicago-Style Citation Quick Guide: Notes and Bibliography//The Chicago Manual of Style/University of Chicago Press. Chicago: University of Chicago Press, 2010. URL: http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html
9. Chicago-Style Citation Quick Guide: Author-Date//The Chicago Manual of Style/University of Chicago Press. Chicago: University of Chicago Press, 2010. URL: http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html
10. Citing and referencing: Vancouver: a guide to the styles recommended by Monash schools and departments for students and researchers/Monash University Library. 2015. URL: <http://guides.lib.monash.edu/citing-referencing/vancouver>
11. Guide to Harvard style of Referencing/Anglia Ruskin University. 6th ed. 2016. URL: <http://libweb.anglia.ac.uk/referencing/harvard.htm>
12. Instructions to Authors of Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology <https://www.tpmmap.org/instructions-to-authors-2/>
13. Publishing should be rewarding not frustrating. Wiley https://secure.wiley.com/your-journey?elq_mid=40451&elq_cid=1351145&elqCampaignId=24853&utm_campaign=24853&utm_source=eloquaEmail&utm_medium=email&utm_content=EM-R-DG-HFYNP-Learn-Dynamic-RM000460&elqTrackId=49f537d0d7974147994813044a6f45ef&elq=5329f222ed614cd6bdd81867d7f8f24f&elqaid=40451&elqat=1&elqCampaignId=24853&elqcst=272&elqcsid=12548
14. Ready to Submit? Wiley https://secure.wiley.com/submit-your-research?elq_mid=40563&elq_cid=1351145&elqCampaignId=24853&utm_campaign=24853&utm_source=eloquaEmail&utm_medium=email&utm_content=EM-R-DG-HFYNP-Purchase-RM000460&elqTrackId=9fe063ce840542c5bfa4864d0c8cbe78&elq=516d75624ec946009ae0f937e0604433&elqaid=40563&elqat=1&elqCampaignId=24853
15. Social Sciences Research Network subscriptions <https://www.ssrn.com/index.cfm/en/subscribe/>
16. Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology <https://www.tpmmap.org/index-abstracts/>
17. Wiley online library <https://onlinelibrary.wiley.com/>

ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА ПРОЄКТНА ДОСЛІДНИЦЬКО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ОСВІТІ

Змістовий модуль 1.

Теоретичні основи організаційної та проєктної дослідницько-інноваційної діяльності в освіті

Тема 1. Методологія та сутність організаційної та проєктної дослідницько-інноваційної діяльності в освіті.

Загальнометодологічні підходи та принципи організаційної та проєктної дослідницько-інноваційної діяльності в освіті. Обґрунтування доцільності та необхідності організаційної та проєктної дослідницько-інноваційної діяльності. Системний підхід як підґрунтя методології організаційної та проєктної дослідницько-інноваційної діяльності в освіті. Науковість та практикоорієнтованість як основні принципи.

Теоретичні основи проєктної дослідницько-інноваційної діяльності в освіті. Сутнісні характеристики організаційної діяльності та приклади її використання в науково-дослідній діяльності. Організаційна діяльність як функція управління. Процес розподілу видів робіт, що виконуються в науково-дослідній діяльності. Основи організаційного проєктування.

Інновації як основа змін освітньої практики. Управління впровадженням інновацій в освітню практику.

Технологія організаційної та проєктної дослідницько-інноваційної діяльності науковця. Приклади успішних практик організаційної та проєктної дослідницько-інноваційної діяльності в освіті.

Тема 2. Організація проєктної дослідницько-інноваційної діяльності науковця

Сутнісні характеристики ключових дефініцій: «дослідно-інноваційна діяльність»; «наукова діяльність як проєкт»; «організація наукової діяльності»; «інноваційний освітній продукт».

Проектування освітніх процесів. Проєктна діяльність науковця як різновид інноваційної діяльності. Особливості її перебігу та передумови ефективної організації. Організація проведення, процедура та врахування результатів PEST- та SWOT- аналізів в проєктній дослідно-інноваційній діяльності науковця. Розробка програми дослідницько-інноваційної діяльності науковця як інноваційного проєкту. Виокремлення результатів (продуктів) дисертаційного дослідження, обґрунтувати їх унікальності та оформлення для презентації науковій спільноті.

Тема 3. Нормативно-правове забезпечення проєктної дослідницько-інноваційної діяльності науковця

Нормативно-правове забезпечення здійснення дослідно-інноваційної діяльності в освіті (чинна законодавча база). Порядок здійснення дослідно-інноваційної діяльності в освіті та рівні її реалізації (локальний, регіональний, загальноукраїнський, міжнародний). Інноваційна ініціатива науковця та передумови складання заявки на проведення експерименту. Процедура складання заявки на проведення експерименту всеукраїнського, регіонального, локального рівнів. Проходження процедури її подання до відповідного органу управління освітою.

Змістовий модуль 2.

Технологія проєктного менеджменту в наукових дослідженнях

Тема 4. Проєктний менеджмент як технологія управління інноваційним розвитком освіти

Інноваційний розвиток освіти: відповіді на виклики, напрями реформування тощо. Проєктний менеджмент: сутність та структура.

Проєктний менеджмент в наукових дослідженнях: практика управління. Сутність управління освітньо-науковими проєктами. Підготовка, планування, реалізація та завершення освітньо-наукового проєкту. Кадровий менеджмент проєктної дослідницько-інноваційної діяльності науковця.

Відстеження процесу реалізації освітньо-наукового проєкту. Визначення якості освітньо-наукового проєкту. Показники ефективності та результативності проєктної дослідницько-інноваційної діяльності науковця.

Тема 5. Організація наукових досліджень на основі проєктного менеджменту

Наукові дослідження в освіті та їх організація на основі проєктного менеджменту. Проектування заявки для здійснення дослідно-інноваційної діяльності науковця: розроблення ідей та виявлення протиріч в теоретичних надбаннях та в освітній практиці. Розробка проєктної ініціативи. META-тест. Розкладання мети за SMART-формулою. Визначення загальної стратегії написання дисертаційного дослідження. Планування та описання продуктів дослідження. Карта та план структури дисертаційного дослідження як проєкту (PSP). Планування контрольних точок дисертаційного дослідження як проєкту. Робочий пакет (WP). План наукової діяльності. Опис ресурсного забезпечення. Матриця зацікавлених осіб. Lessons Learned.

Тема 6. Забезпечення якості реалізації інноваційних освітньо-наукових проєктів.

Сутність і технологія забезпечення якості реалізації інноваційних освітньо-наукових проєктів. Ресурсне забезпечення реалізації інноваційних освітньо-наукових проєктів. Тайм-менеджмент як технологія забезпечення якості реалізації інноваційних освітньо-наукових проєктів. Описання якості реалізації інноваційних освітньо-наукових проєктів.

Факторно-критеріальне моделювання та технологія кваліметричного підходу забезпечення якості реалізації інноваційних освітньо-наукових проєктів. Процедура створення кваліметричної моделі процесу реалізації інноваційних освітньо-наукових проєктів. Оформлення кваліметричної моделі за темою дисертаційного дослідження в

табличному редакторі excel. Процес використання кваліметричної моделі та інтерпретація результатів замірів за її допомогою.

Змістовий модуль 3.

Презентаційна діяльність науковця

Тема 7. Створення портфоліо інноваційного освітньо-наукового проєкту та його презентація науковій спільноті.

Портфоліо освітньо-наукового проєкту як впорядкований, грамотно оформлений набір результатів дисертаційного дослідження. Методика формування портфоліо освітньо-наукового проєкту. Сутнісна характеристика портфоліо освітньо-наукового проєкту. Складові та оформлення портфоліо освітньо-наукового проєкту. Етапи створення портфоліо освітньо-наукового проєкту. Моделі портфоліо. Оцінювання (евалюація).

Тема 8. ІТ-технології в організаційній та проєктній дослідницько-інноваційній діяльності в освіті

ІТ-технології для організаційної та проєктної дослідницько-інноваційної діяльності в освіті. Використання сервісів google в процесі організаційної та проєктної дослідницько-інноваційної діяльності в освіті: Gmail, Google Drive, Google Docs Google Sheets, Google Forms, Google Calendar, Google Scholar. Можливості застосування ІТ-технологій у власному дисертаційному дослідженні як освітньо-науковому проєкті.

Рекомендована література

Базова література:

18. Проєктний менеджмент для інноваційного розвитку освітніх організацій України: навч. посіб. для підготовки магістрів за спеціалізаціями «Управління навчальним закладом» та «Управління проєктами», підвищення кваліфікації слухачів, керівників навчальних закладів/З. В. Рябова, А. Б. Єрмоленко, Т. А. Махия та ін.; за заг. ред. академіка В. В. Олійника, маг. Ф. Фреха; НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти»; КультурКонтакт Австрія. — К., 2016. — 118 с.

19. Newton, R. (2008). The Project Manager's Book of Checklists. Everything you need to complete a project successfully, smoothly and on time. Harlow: Pearson

20. Адаптивне управління: міжгалузеві зв'язки, науково-прикладний аспект: Кол. Монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, З. В. Рябова та ін./ За заг. і наук. ред. Г. В. Єльнікової. — Х.: Мачулін, 2017. — 440 с.

21. Керівництво з управління інноваційними проєктами і програмами організацій [електронний ресурс]. — Режим доступу: www.pmpofy.ru/content/rus/65/659-article.asp

22. Лук'янова Л. Технологія організації проєктної діяльності / Л. Лук'янова // Імідж сучасного педагога. — 2009. — № 10. — С. 16–21.

Додаткова література:

6. Кваліметрія в управлінні: гуманістичний контекст : навчальний посібник. / Г. А. Дмитренко, О. Л. Ануфрієва, Т. І. Бурласко, В. В. Медвідь; за заг. ред. Г. А. Дмитренка. — Житомир, 2016. — 336 с.

7. Project Management Institute. Standard for Portfolio Management, The. — PMI, 2006. — С. 79. — ISBN 978-19-30-6-999-08.

8. The Definitive Guide to Project Management. Nokes, Sebastian. 2nd Ed. n. London (Financial Times/Prentice Hall): 2007. ISBN 978-0-273-71097-4

9. Моніторинг проєктів Темпус (процедура підготовки і проведення). Ключові рекомендації виконавцям за результатами моніторингів [Електронний ресурс]/Національний Еразмус+ офіс в Україні. — 2015. — Режим доступу: www.erasmusplus.org.ua/

10. Новикова Т. Г. Папка индивидуальных достижений — «портфолио»//Директор школы. — 2004. — № 7. — с. 45–48.

11. Оліфіра Л. М. Управління проєктами в закладі освіти: навч. програма спецкурсу для слухачів курсів підвищення кваліфікації (кер. навч. закладів) очно-дистанційної форми навч. / Л. М. Оліфіра; НАПН України; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». — К., 2015. — 36 с.

12. Проектный менеджмент для проектноориентированных компаний [электронный ресурс]. — Режим доступа: www.pmpofy.ru/content/rus/65/659-article.asp
13. Рябова З. В. Метод проектів у розвитку якості початкової освіти / З. В. Рябова, Г. Ю. Кравченко. — Харків: Вид-во «Ранок», 2013. — 145 с.
14. Саламатова А. О. Ідентифікація загальних характеристик проектно орієнтованих організацій / А. О. Саламатова // Формування ринкової економіки: наук. зб. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; відп. ред. О. О. Беляєв. — 2010. — Вип. — 24. — С. 244–258.
15. Сутність проектного підходу до управління організацією [електронний ресурс]. — Режим доступа: pidruchniki.com/19610401/menedzhment/upravlinnya_proektami

ВИКЛАДАННЯ І НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ОСВІТІ

Змістовий модуль 1.

Теоретичні основи викладання і навчання в сучасній вищій освіті

Тема 1. Вища освіта України як система

Розбудова системи вищої освіти в Україні. Теоретичні основи системного, кібернетичного підходів до організації діяльності вищої освіти в Україні. Характеристика елементів системи вищої освіти в Україні: їх взаємозв'язок та вплив на формування стратегії розвитку закладу вищої освіти.

Загальнонаукові підходи щодо створення освітніх програм (освітньо-професійних та освітньо-наукових): основні підходи, структура, нормативне забезпечення, оформлення. Характеристика профілю освітньо-професійної програми. Вимоги до його оформлення та оприлюднення.

Тема 2. Нормативно-правове забезпечення діяльності системи вищої освіти

Державна політика в галузі вищої освіти. Чинне нормативно-правового забезпечення діяльності системи вищої освіти. Терміни, які зазначені в Законах України «Про освіту»; «Про вищу освіту» та ін. Використання чинних нормативних документів для розв'язання суперечностей, що виявлені під час аналізу наукових джерел власного дисертаційного дослідження.

Тема 3. Європейська кредитно-трансферна система організації освітнього процесу в національній вищій школі.

Європейська кредитно-трансферна система організації освітнього процесу – як єдина система планування, реалізації та оцінювання освітніх програм і мобільності студентів за допомогою визнання навчальних досягнень, кваліфікацій та періодів навчання. Характеристика ЄКТС з позицій ключового інструменту Європейського простору вищої освіти. Метарамки «Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти» (РК ЄПВО) та «Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя» (ЄРК): їх призначення та використання. Процедура використання ЄКТС для створення, реалізації та моніторингу освітніх програм для закладів вищої освіти. Навчання впродовж життя та роль ЄКТС у цьому процесі. Вітчизняний і світовий досвід освіти дорослих.

Змістовий модуль 2.

Педагогіка вищої школи

Тема 4. Методологія організації освітнього процесу в закладах вищої освіти

Характеристика освітнього процесу в закладах вищої освіти (його трикомпонентна основа: взаємодія викладача та студента щодо засвоєння змісту освіти). Особливості організації освітнього процесу в закладі вищої освіти. Кращі практики. Дидактичний п'ятикутник, логіка засвоєння навчального матеріалу, структурно-логічна схема. Планування освітнього процесу. Характеристика базових понять: «Рамка кваліфікацій»; «Кваліфікація»; «Компетентності»; «Якість освіти»; «Якість кваліфікації»; «Результати навчання»; «Кредит ЄКТС». Їх значення під час формування змісту навчальних дисциплін. Показники ефективності та результативності перебігу освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Тема 5. Професійна компетентність науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти

Характеристика професійної компетентності науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти. Посадові обов'язки та права. Національна рамка кваліфікацій та професійна компетентність науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти. Інтегральна компетентність, загальні та спеціальні компетентності. Моделювання професійного розвитку та кар'єрного зростання науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти. Кваліметричний підхід до оцінювання стану професійної компетентності науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти.

Тема 6. Організація навчальної взаємодії учасників освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Сутність і технологія навчальної взаємодії учасників освітнього процесу в закладі вищої освіти. Характеристика навчальної діяльності здобувачів освіти та відстеження рівня її сформованості. Методи та форми організації навчальної взаємодії учасників освітнього процесу в закладі вищої освіти. Комунікаційна культура суб'єктів навчальної взаємодії. Психолого-педагогічний супровід навчальної взаємодії учасників освітнього процесу в закладі вищої освіти. Педагогічний консалтинг. Науково-методичний супровід діяльності науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти. Використання ІТ для забезпечення ефективності організації навчальної взаємодії в освітньому процесі закладу вищої освіти. Online-дидактика. Сутність, позитивні та негативні сторони e-learning.

Змістовий модуль 3.

Забезпечення якості надання освітніх послуг закладом вищої освіти

Тема 7. Внутрішня система забезпечення якості освіти

Характеристика системи забезпечення якості вищої освіти в Україні (внутрішня та зовнішня система). Система внутрішнього забезпечення якості. Характеристика процедур і заходів системи внутрішнього забезпечення якості освіти. Закон України «Про вищу освіту». Стаття 16. «Система забезпечення якості вищої освіти». Виконання підпункту щодо «... забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату». Дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти.

Тема 8. Маркетингові комунікації в професійній діяльності викладача закладу вищої освіти

Маркетингові комунікації: сутність, цілі, завдання, основні технології.

Процедура визначення цільової аудиторії: організація спілкування та взаємодії в режимі реального часу та в online-режимі. Презентаційна діяльність науково-педагогічного працівника. Використання сервісів Інтернет, зокрема сервісу Google Scholar. Маркетингова інформація в освіті: шляхи отримання та використання. Маркетингові дослідження в діяльності науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти. Маркетингові комунікації закладу вищої освіти в формуванні позитивної репутації. Створити маркетингове дослідження з використанням сервісів Інтернет в процесі роботи над дисертацією.

Рекомендована література

Базова література:

1. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система. Довідник користувача. URL: <https://kpi.ua/files/ECTS.pdf>
2. Маркетингові комунікації: сутність, цілі, завдання. URL: <http://library.if.ua/book/126/8260.html>
3. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. В. Рябова, І. І. Драч, Н. О. Приходькіна, Н. В. Любченко [та ін.]. – К. : НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2017. – 316 с.

4. Педагогічний консалтинг: навч. посіб. / Т. А. Борова, З. В. Рябова, Г. Ю. Кравченко, О. О. Почуєва. – Луцьк; Терен. 2019. – 324 с.
5. Про вищу освіту: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004// Офіц. веб-портал ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
6. Про освіту: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380// Офіц. веб-портал ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
7. Теоретичні основи і технологія професійного розвитку науково-педагогічних працівників університетів в умовах інтеграції вищої освіти і науки методичні рекомендації. Авторський колектив Н. Дівінська, Н. Дяченко, О. Жабенко, І. Регейло, Ю. Скиба, Г. Чорнойван, О. Ярошенко ; за ред. О. Ярошенко. – К. Інститут вищої освіти НАПН України, 2018. – 72 с.
8. Теоретичні основи і технологія професійного розвитку науково-педагогічних працівників університетів в умовах інтеграції вищої освіти і науки : препринт (аналітичні матеріали) ; у 2-х частинах / Авторський колектив: Н. Дівінська, Н. Дяченко, О. Жабенко, І. Регейло, Ю. Скиба, Г. Чорнойван, О. Ярошенко ; за ред. О. Ярошенко. – К. : Інститут вищої освіти НАПН України, 2018. – Ч. 2. – 105 с
9. Теоретичні та методичні засади управління підготовкою фахівців з педагогіки вищої школи на основі компетентнісного підходу в межах європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу : монографія / З. В. Рябова, І. І. Драч, Н. О. Приходькіна [та ін.]. — К. : ТОВ «Альфа-Реклама», 2014. — 338 с.

11.2. Додаткова література:

10. Адаптивне управління: міжгалузеві зв'язки, науково-прикладний аспект: Кол. Монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, З. В. Рябова та ін./ За заг. і наук. ред. Г. В. Єльнікової. – Х.: Мачулін, 2017. – 440 с.
11. Аналіз нормативно-правового регулювання сфери вищої освіти щодо забезпечення системи якості освіти та основні аспекти його вдосконалення та подальшого розвитку. URL: <https://projects.lnu.edu.ua/quaere/wp-content/uploads/sites/6/2018/03/Аналіз-нормативно-правової-бази-IFNUL-draft.pdf>
12. Борова Т.А. Використання моделі коучингу із залученням моніторингових технологій // Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії». – 2006. – №6 – С.69–73.
13. Братищенко І. В. Управлінське консультування як інструмент організаційного розвитку навчального закладу / І.В. Братищенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://lib2.znaimo.com.ua/docs/400/index-981895.html>
14. Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент : кол. монографія / за наук. ред. М. О. Кириченка, Л. М. Сергєєвої. — Київ : Інтерсервіс, 2018. — 540 с.
15. Інноваційні педагогічні технології: теорія та практика використання у вищій школі : монографія / І. І. Доброскок, В. П. Коцур, С. О. Нікітчина [та ін.] ; Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – Переяслав-Хмельниц. : Вид-во С. В. Карпук, 2008. – 284 с.
16. Котлер Ф. Стратегічний маркетинг для навчальних закладів / Ф. Котлер, Карен Ф. А. Фокс, [пер. с англ.] – К.: УАМ, Вид. Хімджест, 2011. – 580 с.
17. Освітній менеджмент в умовах змін: Навчальний посібник / Л. Калініна, Л. Карамушка, Т. Сорочан, Р. Шиян та ін. / За ред. В. Олійника, Н. Протасової. – Луганськ: СПД Резніков В. С., 2011. – 308 с.
18. Рябова З. В. Наукові основи маркетингового управління в освіті : монографія / Зоя Вікторівна Рябова. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 268 с.
19. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура : монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролеєв [та ін.] ; Ін-т обдар. дитини АПН України. – К. : Пед. думка, 2008. – 471 с.

Цикл професійної підготовки

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІНЮВАННЯ ПСИХІКИ

Змістовий модуль 1. Наукові теоретичні засади змінювання психіки

Тема 1. Психологічні та соціальні умови змінювання психіки

Особистість як відкрита динамічна система

Проведення психологічних досліджень з особистісного розвитку на основі системного наукового світогляду

Виживання як комунікація або перехід до нових контекстів розвитку

Виявлення, постановка та вирішення проблем виживання як фактору змінювання психіки. Перехідна форма в психології

Патологія та норма: співвідношення

Травма и екопсихологічна криза як перехідна форма

Невизначеність та толерантність до невизначеності в сучасному постмодерністському світі

Тема 2. Основні особливості процесу змінювання психіки

Перехідний період, метафора К.Уілбера.

Переосмислення наявного та створення нового цілісного знання з питань змінювання психіки в межах науково-дослідної діяльності та / або професійної практики

Нелінійність и безповоротність психічного розвитку

Виявлення значущих проблем (соціальних, наукових, культурних, етичних та інших), чинників та тенденцій саморозвитку

Систематизація психологічних чинників та тенденцій змінювання психіки особистості.

Тема 3. Психологія саморозвитку і самоорганізації особистості

Саморозвиток особистості в умовах високого ступеня невизначеності

Системний характер саморозвитку і створення проблемно-орієнтованих груп (екосистем)

Феноменологія саморозвитку особистості в перехідний період

Саморозвиток як рух перехідних форм

Емоційний інтелект в процесі переходу

Змістовий модуль 2. Теоретичні моделі та психологічні підходи до аналізу й інтерпретації одержаних результатів наукового дослідження змінювання психіки

Тема 4. Теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз наукових досліджень змінювання психіки

Особливості психологічної допомоги особистості в перехідний період

Дефіцитарна и профіцитарна моделі

Сучасні системи психології та їх роль у дослідженні специфіки змінювання психіки

Зміст і основні характеристики провідних теоретико-методологічних підходів до інтерпретації результатів наукового дослідження змінювання психіки

Аналіз екології особистісних та соціальних змін на основі системного наукового світогляду

Тема 5. Екофасилітація і принцип екологічності

Методологія та методи наукового дослідження екофасилітативного процесу

Особливості створення теоретичної моделі особистості екофасилітатора

Відносність управлінської позиції в процесі переходу

Відкритість та динамічність позиції екофасилітатора

Розробка екофасилітативних інструментів дослідження психологічних явищ

Тема 6. Екосистема в процесі змінювання психіки

Консенсус (рапорт і «робочий союз») як прояв колективного суб'єкту в рамках екосистеми

Зміст і основні характеристики провідних теоретико-методологічних підходів до дослідження екосистеми

Критерії формування нової ідентичності: інсайт, катарсис, інтеграція в досвід, відчуття нової перспективи, системні зміни в процесі переходу

Особливості наукової методології виявлення проблем формування нової ідентичності

Наукове тлумачення рівноваги та розвитку екосистеми з позицій екофасилітативного підходу

Змістовий модуль 3. Оцінювання результатів науково-дослідної роботи з питань змінювання психіки та її перспектив в умовах VUCA-світу

Тема 7. Психологічний супровід посттравматичного розвитку

Критичний аналіз, оцінка, синтез і узагальнення концептуальних психологічних ідей і теорій щодо недифіцитарного супроводу особистості

Наукове дослідження невизначеності та типи ставлення до неї

Системне оцінювання досліджень з посттравматичного розвитку та росту

Синтез авторського підходу на основі аналізу й узагальнення провідних теоретико-методологічних підходів до наукового дослідження психосоціального імунітету

Принципи оцінювання протоколів консультативних сесій

Тема 8. Практика екофасилітації в умовах сучасного світу

Екофасилітація в умовах глобальних змін. Політика, юриспруденція, медицина, освіта

Екофасилітація і трансформація освіти. Багатомірна концепція розвитку освіти в Україні

Наукова робота на шляху власної науково-дослідної траєкторії як перехід до нової ідентичності

Науковий дослідник в ситуації професійного вигорання

Наукові психологічні дослідження з проблеми змінювання психіки в глобальній перспективі

Рекомендована література

Базова література:

1. Вступ до психологічної допомоги (екофасилітативний підхід): навчальна програма для освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»: навч. програма / П. В. Лушин, Я. В. Сухенко // ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» ННІМП. – К., 2017. – 66 с. – 2,8 друк. арк. (1,4 друк. арк.).

2. Живая книга. Личные алгоритмы экофасилитации [Текст]. Т. 1 / [Антонова Е. В., Большова Е. В., Бричник В. А. и др.] ; под ред. П. В. Лушина, Я. В. Сухенко. – Киев, 2012. – 204 с.

3. Лушин П. В. 100 запитань для оцінювання та проектування індивідуальних траєкторій психолога-консультанта в його навчальній та професійній діяльності: екофасилітативні картки / П. В. Лушин, Я. В. Сухенко: карткове видання // ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» ННІМП. – Київ ; 2017. – 108 с. – 0,7 друк. арк. (0,35 друк. арк.).

4. Лушин П. В. Введение в ЭкоПсихоИммунологию : материалы к учебному курсу / Лушин П. В. – Киев, 2018. – 96 с. – (Серия «Живая книга» ; Т. 5). – 5 друк. арк.

5. Лушин П. В. Гибридная жизнь: как выживать, когда все рушится? : [текст] / П. В. Лушин. – Киев, 2014. – 20 с. – 1,0 друк. арк.

6. Лушин П. В. Гибридная жизнь: как выживать, когда все рушится? : [текст] / П. В. Лушин. – 2-е изд., дораб. и дополн. – Киев, 2015. – 28 с. – 1,2 друк. арк.

7. Лушин П. В. Гибридная помощь в переходном периоде: когда психолог не эксперт : [текст] / П. В. Лушин. – Киев, 2016. – 32 с. – 1,33 друк. арк
8. Лушин П. В. Два измерения принципа «не навреди» и кодекс экологичности / П. В. Лушин // Практична психологія в системі вищої школи : монографія / за ред. Т. В. Бушуєвої, С. О. Ставицької // Авт. кол. кафедри практичної психології та психотерапії. – К. : КНПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 38-53.
9. Лушин П. В. Деформація і деформалізація освітнього простору в умовах відкритої післядипломної освіти: екофасилітативний підхід // Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент: кол. монографія / за наук. ред. М. О. Кириченка, Л. М. Сергєєвої. – Київ: Вид-во Ін-ту обдарованої дитини НАПН України, 2018. – С. 192–197. – 1 друк. арк.
10. Лушин П. В. Личностные изменения как процесс: теория и практика / П. В. Лушин. – Одесса : Аспект, 2005. – 334 с.
11. Лушин П. В. О психологии человека в переходной период (Как выживать, когда все рушится?). – Кировоград: КОД, 1999. – 208 с.
12. Лушин П. В. О психологии человека в переходный период (Как выживать, когда все рушится) / Лушин П. В. – Киев : «Науковий світ», 2007. – 207 с.
13. Лушин П. В. Об экологичности психологического воздействия: экофасилитативный подход / П. Лушин // Практическая психология и социальная работа. – №6. – 2010. – С. 7-9.
14. Лушин П. В. Психологія педагогічної зміни (екофасилітація) : Науково-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Кировоград : ІмексЛТД, 2002. – 76 с.
15. Лушин П. В. Хаос и неопределенность: от страдания – к росту и развитию [Текст] : Монография / П. В. Лушин. – Киев, 2017. – 144 с. (Серия «Живая книга» ; Т. 4).
16. Лушин П. В. Екологічна допомога особистості в переходний період: екофасилітація [Текст]: Монографія / П. В. Лушин. – Киев, 2013. – 296 с. – (Серия «Живая книга»; Т. 2).
17. Лушин П. В. Экопсихологические голограммы и «лушинизмы» / П. Лушин. – Киев : Мелосвіт, 2011. – 48 с.
18. Лушин П. В. Экопсихологические голограммы и лушинизмы: [текст] / П. В. Лушин. – 2-е изд., дораб.и дополн. – Киев, 2016. – 56 с. – 2,33 друк. арк.
19. Лушин П.В. Принцип «не зашкодь» в психологічній допомозі й кодекс екологічності / П. В. Лушин // Екологічна психологія : хрестоматія / за ред. Ю.М. Швалба. – К.: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. – С. 167–173.
20. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
21. Шайгородський Ю. Ж. Екологічна психологія // Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редкол. А. Толстоухов (голов. ред.) та ін. – К. : ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2006. – Т. 1. – С. 319-320.
22. Экофасилитация: самоучитель для взрослых [Текст] / [Гусев А. И., Догадов Я. А., Зернова Н. В., Олифира С. А., Шевченко С. В., Хилько С. А. и др.] : под ред. П. В. Лушина, Я. В. Сухенко. – Киев, 2013. – 220 с. – (Серия «Живая книга» ; Т. 3).
23. Csikszentmihalyi, Mihaly (2012). FLOW: The Psychology of Optimal Experience, by. Harper & Row, 303 p.
24. Lushyn, P. and Kennedy, D. The psychodynamics of community of inquiry and educational reform: A cross-cultural perspective // Thinking. – 2000. – Vol. 15. –P. 9-16.
25. Lushyn, P. Some Reflection on the Ecology of Pedagogical Space// Thinking. – 2003. – Vol.16 (3). – P. 4-11.
26. Lushyn, P. The paradoxical nature of ecofacilitation in the community of inquiry // Thinking. – 2002. – № 16 (1). – P. 8-17.

27. Lushyn, P. The Problem of Pedagogical Transfer of Critical Thinking Curriculum within Global and Ecopsychological Perspectives // *Children Philoso-phize Worldwide : Theoretical and Practical Concepts*. – Eds. Eva Marshal / Takara Dobashi / Barabar Weber. – Berlin : Peter Lang. – 2009. – P. 179-184.
28. Lushyn, P., & Borrelli, S. [2003] Rediscovery of EMDR: In search of a rationale. // *The EMDR Practitioner*. – Retrieved from : <http://www.emdr-practitioner.net>. 12/27/2008.
29. Lushyn, P., Kennedy, D. Ambiguous control // *Analytic teaching*. – 2003. – Vol. 23. – №2. – P. 103-110.
30. Lushyn, P. A few psychological projections into the Philosophy for Children // *Analytical Teaching*. – 2001. – P. 39-44.
31. Mack, O., Khare, A., Kramer, A., Burgartz, T. (Eds.) (2015). *Managing in a VUCA World*. Springer.
32. Michael Irwin, Kavita Vedhara (2005). *Human Psychoneuroimmunology*. – Oxford University Press.
33. Miller S. D. & Hubble M. A. (2011). The road to mastery. *The psychotherapy networker*, 15(2), pp. 22-31, 60.
34. Miller S. D., Hubble M. A., Chow D. L., Seidel J. A. (2013). The Outcome of Psychotherapy: Yesterday, Today, and Tomorrow. *Psychotherapy* 50(1), pp. 88-97.
35. Rogers, C.R. (1980). *A way of being*. Boston: Mifflin Houghton Company, 395 p.
36. Shapiro, F., & Forrest, M. S. (1997). *EMDR: The breakthrough therapy for overcoming anxiety, stress, and trauma*. New York, NY, US: Basic Books.

Додаткова література:

37. Лушин П. В. Экологичность влияния: проблема и пути ее решения в эконсихологической перспективе / П. В. Лушин // *Вісник Київського національного Університету імені Тараса Шевченка*. – Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». – Т. II (15). – № 3. – 2009. – С. 199-205.
38. Лушин П. В. Об экологичности психологического воздействия: экофасилитативная логика / П. В. Лушин // *Практична психологія та соціальна робота*. – 2010. – № 6. – С. 7-9.
39. Лушин П. В. Толерирование неопределенности как способ экологичного управления / П. В. Лушин // *Практична психологія та соціальна робота*. – 2010. – № 12. – С. 20-23.
40. Лушин П. В. До проблеми проектування підручника для дорослих / П. В. Лушин // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. – Серія № 12. Психологічні науки : зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – № 43 (67). – С. 32-37.
41. Лушин П. В. Невизначеність і типи ставлення до неї: ситуація психологічної допомоги / П. В. Лушин // *Теоретичні та методологічні проблеми психологічного консультування та психотерапії*. – Том 1. – № 5. – 2016. – С. 33-40.
42. Лушин П. В. Посттравматический рост и условия экологичного сопровождения травматических переживаний // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. – Вип. 4(49). – С. 11-24. – (Серія 12: Психологічні науки).
43. Lushyn. Rediscovery of EMDR: integration into an ecopsychological perspective // *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / НАПН України, Ун-т менедж. освіти ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.] / голов. ред. В. В. Олійник*. – К. : АТОПОЛ ГРУП, 2016. – Вип. 1 (30). – 132 с. – С. 80-84. – (Серія «Соціальні та поведінкові науки»)
44. Лушин П. В. Екофасилитативні картки: «мануал» до супроводу індивідуальних освітніх траєкторій психолога-консультанта / Лушин П. В., Сухенко Я. В. // *Проблеми сучасної психології*. – 2018. – №1(13). – С. 84-90. – 0,7 друк. арк.
45. Лушин П. В. Екофасилітація, позитивна і традиційна психологія: співвідношення / П. В. Лушин // *Простір арт-терапії: ресурси зцілення: матеріали XI*

міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Київ, 3–4 квітня 2014 р.) / За наук. ред. А.П. Чуприкова, Л.А. Найдьонової, О.А. Бреусенка-Кузнєцова, О.Л. Вознесенської, О.М. Скар. – К. : Золоті ворота, 2014. – С.59–61. – 0,2 друк. арк.

46. Лушин П. В. Проектирование ученика по образованию взрослых: «Фасилитативная андрагогика» / Лушин П. В. // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: матеріали II-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 24-25 квітня 2014 р.) / [ред. колегія: Є.М. Потапчук (голов. ред.), О.В. Кулешова, Л.О. Подкоритова, В.К. Гаврилькевич, Л.Г. Параскевич] / М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т, Каф. практ. психол. та педаг. – Хмельницький: ХНУ, 2014. – С. 164–165. – 0,3 друк. арк.

47. Лушин П. В. Самоорганизация самообразования взрослых: о перспективах интеграции спонтанных изменений / П.В. Лушин // Теория и практика психотерапии. – М. – 2014. – № 2 (2). – С. 10–14. – 0,5 друк. арк.

48. Лушин П. В. Социальный психоиммунитет, самоорганизация, психическое здоровье и содержание VUCA-помощи в «гибридной жизни» / П. В. Лушин // Теория и практика психотерапии. – №2.12. – 2015. – С. 2–17. – 0,5 друк. арк.

49. Лушин П. В. Неопределенность, которую не толерируют / П. В. Лушин // Теория и практика психотерапии. – 2016. – Том 3. – № 5. – 2016. – С. 2-6.

50. Лушин П. В. Экофасилитация в психотерапевтическом и образовательном контекстах: «Буферная зона развития», коллективно генерируемый инсайд и неопределенность / П. В. Лушин // Теория и практика психотерапии. – 2016. – Том 3. – № 12. – С. 28–33.

51. Лушин П. В. Экология травмы и условия ее недефицитного сопровождения / П. В. Лушин // Теория и практика психотерапии. – 2016. – Т. 3. – № 4. – С. 2–10.

52. Лушин П. В. Ecology of Pedagogical Space in the Framework of Educational Reform / П. В. Лушин // Післядипломна освіта в Україні. – 2018. – № 1. – С. 15–20.

53. Лушин П. В. «Новая украинская школа» – четвертая волна гуманизации в образовании: взгляд психолога-фасилитатора / П. В. Лушин // Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 25 травня 2018 р.) – К. : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2018. – С. 60–62. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umo.edu.ua/konferenciji>. – 0,3 друк. арк.

54. Лушин П. В. Холістична парадигма в підготовці професіонала в сфері освіти / П. В. Лушин // Збірник тез Всеукраїнської інтернет-конференції «Психолого-педагогічні засади розвитку професіоналізму освітян в умовах реалізації концепції нової української школи», м. Рівне, 29 березня 2018 р. – 0,1 друк. арк. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=d3C_yR_fMNo&feature=share.

55. Лушин П. В. VUCA-світ як простір, школа і «індустрія невизначенності»: зі сфери психологічної футурології // Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти: Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 травня 2019 р.). – К. : ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2019. – С. 67–72 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umo.edu.ua/konferenciji>

56. Лушин П. «Культура дефицита» как переходная форма к новому витку развития личности клиента // Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень – 2019: Тези III міжнародної науково-практичної конференції (21 листопада 2019 року, м. Київ) / Відп. ред. О.В. Дробот; Національний авіаційний університет, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій – м. Київ, 2019. – С. 164–168.

ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 1. Вивчення основних проблем психології розвитку в сучасних умовах

Способи аналізу психологічних знань з погляду методології і теорій сучасної психології. Предмет, завдання та методи дослідження психології розвитку у сучасному психологічному огляді. Форми, властивості, критерії та закони розвитку. Специфіка та показники психічного розвитку людини.

Характеристика особистості як предмету психологічної науки у зіставленні з категоріями «Людина», «Особа», «Суб'єкт». Індивід, людина, особистість, індивідуальність, суб'єкт. Індивідуально-психологічні, психофізіологічні властивості особистості, темперамент. Соціально-психологічна характеристика особистості, характер. Діяльність та особистість. Генетичний аспект особистості: від задатків до здібностей. Свідомість і несвідоме. Самосвідомість особистості.

Тема 2. Особливості психічного та соціального розвитку дітей та підлітків на різних етапах онтогенезу

Основні закономірності психічного розвитку дитини: нерівномірність, інтеграція психіки, пластичність і можливість компенсації. Біологічні та соціальні фактори психічного розвитку. Генотип та вроджені якості організму. Дозрівання як передумова психічного розвитку. Біогенетичний та соціогенетичний підходи до розвитку психіки дитини. Активність особистості як фактор психічного розвитку. Проблема рушійних сил психічного розвитку. Аналіз основних підходів до вивчення психічного розвитку та діяльності. Поняття рівня актуального розвитку і зони найближчого розвитку. Інтеріоризація та екстеріоризація як механізми розвитку в процесі навчання. Психічний розвиток та діяльність. Соціальна організована діяльність як основа психічного розвитку. Поняття провідної діяльності. Проблема вікової періодизації психічного розвитку людини. Поняття віку. Поняття про кризи та критичні періоди. Характеристика вікових періодів у працях Д.Б.Ельконіна. Психоаналіз про закономірності психічного розвитку. Предмет дослідження: глибинні почуття і переживання людини. Два відкриття: відкриття позасвідомого і відкриття сексуальної основи людини. Критерії виділення стадій психосексуального розвитку. Е. Еріксон. Розвиток особистості як закономірна зміна етапів, на кожному з яких відбувається якісне перетворення внутрішнього світу і поведінки людини. Стадії психосоціального розвитку за Е. Еріксоном: орально-сенсорна; м'язево-анальна; локально-генітальна; латентна; підлітковий вік і рання юність; рання дорослість; дорослість; зрілість. Біхевіоризм (Дж. Уотсон, Дж. Годфруа, К. Флейк-Хобсон, Б. Скіннер) про особливості розвитку дитини. Основні положення теорії соціального научіння. Три способи формування поведінки: позитивне і негативне підкріплення, покарання, відсутність підкріплення. Генетична психологія про закономірності розвитку інтелекту.

Гуманістична психологія (К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкл, С. Сатір, Ш. Бюлер) про закономірності дитячого розвитку.

Культурно-історична концепція Л. С. Виготського. Морфофізіологічні особливості мозку і спілкування – умови розвитку дитини. Навчання – рушійна сила розвитку. Основна закономірність онтогенезу психіки: інтеріоризація дитиною структури її зовнішньої, соціально – символічної (спільної з дорослим і опосередкованої знаками) діяльності. Суть і зміст культурного розвитку поведінки. Виховання як штучне оволодіння природними процесами розвитку.

Психологія ставлення про закономірності дитячого розвитку (В. М. Мясищев). Розвиток людини як формування її видів ставлення. Види і характер ставлення. Розвиток ставлення. Виховання як процес взаємодії вихователя і вихованця. Взаємовідносини як умова взаємодії та її результат. Діяльнісний підхід до аналізу психіки дитини.

Тема 3. Особливості психічного розвитку людини у період дорослості

Дорослість як предмет психологічного вивчення. Біологічні, психічні, духовні аспекти життя людини. Фактори і закономірності розвитку дорослого. Психічна зрілість: зміст і структура. Проблеми періодизації психічного розвитку дорослої людини. Періоди і фази дорослості. Анатомо-фізіологічні особливості дорослості. Психосоціальний та пізнавальний розвиток дорослості. Проблема психічного здоров'я. Основні поняття: дорослість, психічна зрілість, криза середини життя, інволюція пам'яті, когнітивна зрілість, стадія досягнень, ідентичність, близькість, генеративність, інтимність, біографічна криза, криза спустошеності, криза безперспективності, кризи здоров'я, кризи значущих стосунків, кризи особистісної автономії, кризи самореалізації, кризи життєвих помилок.

Тема лекції 4. Педагогічні аспекти розвитку, соціалізації, виховання та самовиховання в педагогічній науці

Розвиток і соціалізація як педагогічна проблема. Виховання і розвиток особистості. Джерело процесу самовиховання. Самовиховання в структурі формування особистості. Потреба в самовихованні. Розвиток мотивації роботи над собою. Мотиви самовиховання: особистісні; вузько соціальні; широко соціальні. Етапи самовиховання. Визначення цілі. Прийняття рішення. Застосування методів самовпливу. Мобілізація своєї моральної вихованості та емоційно-вольової активності. Аналіз перемог і невдач. Формування нової адекватної самооцінки.

Тема 5. Навчання як соціокультурний феномен

Освіта в соціокультурному ракурсі. Актуальні питання психології навчання. Концепції навчання. Основні характеристики психології учіння. Актуальні питань психології навчання. Поняття методів і прийомів навчання. Вибір методів навчання. Типи навчання. Вибір типу навчання. Форми організації навчання. Аналіз актуальних питань психології виховання. Аналіз актуальних питань психології педагогічного управління психічним та особистісним розвитком учня.

Тема 6. Проблеми професійної підготовки і особистісного розвитку педагога

Особливості професійно значущих якостей особистості вчителя. Характеристика підструктур якостей особистості.

Перша підструктура якостей вчителя: морально-педагогічні: інтереси, потреби, переконання, ідеали, мотиви поведінки, світогляд, характер. Педагогічна спрямованість його особистості: позитивне ставлення до педагогічної діяльності, любов до дітей, психолого-педагогічна культура.

Друга підструктура якостей вчителя – підструктура досвіду вчителя: професійна підготовленість і загальний розвиток (розвиток емоційно-вольової сфери, процесів педагогічного творчого мислення, сформованості вольових звичок тощо). Практична підготовленість: оволодіння основними педагогічними знаннями, навичками, вміннями (з фахового предмету, педагогіки, психології). Педагогічні вміння: гностичні, проєктивні, конструктивні, комунікативні, організаторські.

Третя підструктура якостей вчителя – підструктура форм відображення. Особливості розвитку психічних процесів вчителя. Розвиток здібностей до педагогічного аналізу і синтезу; розвиток таких якостей мислення, як критичність, самостійність, широта, гнучкість, активність, швидкість; розвиток спостережливості, педагогічної пам'яті та творчої уяви; розвиток культури мовлення вчителя, його словникового запасу.

Четверта підструктура якостей вчителя – спадкові індивідуальні особливості особистості. Стан здоров'я вчителя, природні дані, зокрема, культура темпераменту, сенсорної організації, емоційно-вольових якостей особистості, здатність свідомо керувати своїми емоціями. Педагогічні здібності. Загальні педагогічні здібності: дидактичні, академічні, організаторські, комунікативні, перцептивні, сугестивні, мовні. Спеціальні педагогічні здібності. Здібності до певних видів діяльності. Авторитет особистості вчителя

Структурні компоненти педагогічної діяльності (Н. В. Кузьміна): гностичний, конструктивний, проєктувальний, організаторський комунікативний.

Рівні результативності діяльності вчителя: репродуктивний, адаптивний, локально- модельючий, системно-модельючий рівень, системно-модельючий діяльність і поведінку. Індивідуальний стиль діяльності вчителя. Змістовні характеристики стилю: орієнтація вчителя: на процес навчання, результат навчання та процес і результат навчання. Динамічні характеристики стилю. Результативні характеристики стилю. Види стилів педагогічної діяльності.

Тема 7. Дослідження рівнів розвитку психологічної культури особистості.

Загальна культура як основа розвитку та соціалізації особистості. Теоретичне підґрунтя вивчення передумов вивчення культури особистості. Основні напрямки вивчення культури особистості. Рівні психологічної культури. Види та типи психологічної культури. Загальна характеристика детермінанти розвитку психологічної культури особистості. Концептуальна структурно-функціональна модель розвитку психологічної культури особистості. Зміст та структура складових психологічної культури особистості та їх характеристика. Роль психологічної культури в становленні особистості. Психологічні особливості психологічної культури освітянина.

Тема 8. Соціально-психологічні засади особистісного розвитку керівників закладів освіти у професійній діяльності як основа їхнього благополуччя.

Теоретичні підходи до проблеми особистісного потенціалу особистості. Психологічні особливості особистісного розвитку керівників закладів загальної середньої освіти. Виявити психологічні особливості переживань керівниками закладів середньої загальної освіти втрати роботи. Аналіз умов підготовки керівників закладів середньої загальної освіти до формування: позитивного іміджу; управлінського спілкування; основ подолання професійних криз; стратегій розв'язання виробничих проблем; до діяльності в умовах змін; до інноваційної діяльності тощо. Проаналізувати дисертаційні дослідження з метою визначення соціально-психологічних засад особистісного розвитку керівників закладів освіти у професійній діяльності як основи їхнього благополуччя.

Рекомендована література

Базова література:

1. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні засади особистісного розвитку керівників закладів освіти у професійній діяльності : монографія / О. І. Бондарчук //К.: наук. світ, 2008. – 318.р. Бібліогр. : с. 277-316
2. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб. : Питер, 2001. – 992 с.
3. Кутішенко В. П. Психология розвитку та вікова психологія: практикум: навч. посіб. / В. П. Кутішенко, С. О. Ставицька. – К.: Каравела, 2009. – 448 с.
4. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко – К.: Генеза, 2007. – с. 48.
5. Папуча М.В. Проблеми психології особистісного розвитку / М.В. Папуча – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2008. – 384 с.
6. Платонов К.К. Структура и развитие личности. – М., 1986.
7. Развитие личности ребенка / Н. Ньюкомб. – [8-е изд.]. – СПб. : Питер, 2003. – 640 с. – (Серия „Мастера психологии”).
8. Савчин М. В. Педагогічна психологія: навч. посіб. / Мирослав Васильович

Додаткова література:

- 7.Бочелюк В.Й. Педагогічна психологія: навч.посібник / В. Й. Бочелюк, В.В. Зарицька. – К.: ЦНЛ, 2006. – 248 с.
- 8.Варій М.І. Загальна психологія: [Електронний ресурс]: підручник (рекоменд. МОН). – К. : ЦУЛ, 2009. оптоелектрон. диск.
- 9.Власова О.І. Педагогічна психологія: Навч. посібник. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.

10. Гура Т.Є. Сучасні напрями психологізації професійної підготовки фахівців : ..монографія : у 4 т. / [В.Й. Бочелюк, С.А. Білоусов, Г.О. Горбань, Т.А. Гришина, Т.Є. Гура та ін.] ; за ред. В.Й. Бочелюка. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – Т. 2. – 348 с. – С. 87–123.

11. Москальова А.С. Психологічна культура – як необхідний фактор формування особистості / А.С. Москальова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. Зб. статей: Вип. 4. – К.: Пед. преса, 2002. – С. 152-157

12. Психология человека от рождения до смерти / Под ред. А. А. Реана. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 656 с. – (Серия,, ”).

13. Рибалко В.В. Психологічна культура особистості у професійній підготовці та діяльності практичного психолога / В. В. Рибалко // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичного психолога у вищих навчальних закладах: Мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2002) / За ред. С.Д. Максименка; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка; Тернопільський експериментальний інс-т педагогічної освіти. – Тернопіль, 2002. – С.29–32.

14. Савчин М. В. Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.А. Василенко. – К.: Академвидав, 2005.— 360 с.

ПСИХОЛОГІЯ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Змістовий модуль 1. Теоретичні підходи до дослідження інформації та інформаційного простору

Тема 1. Інформація як предмет наукового дослідження.

Основні підходи до дослідження і тлумачення сутності інформації. Дуалізм як відмітна особливість інформації від інших об'єктів природи та суспільства. Властивості інформації. Види інформації.

Інформація, дані, знання: співвідношення понять. Формування даних як основи для вилучення інформації. Трансформація зареєстрованих сигналів від довкілля й опублікованих даних в особистісні знання. Розуміння як результат смислового опрацювання суб'єктом інформації на основі репрезентації. Знання як організована інформація, що передбачає зберігання, інтеграцію та організацію інформації в пам'яті. Інтерпретація інформації як отримання певного значення та смислу.

Інформаційно-пошукова діяльність особистості. Пошук та знаходження необхідної інформації через різноманітні джерела для вирішення особистісно значущих проблем.

Тема 2. Основні теоретичні концепти й практики у дослідженні інформаційного простору.

Місце інформації як інтелектуального ресурсу в інформаційному суспільстві й суспільстві знань. Концепції інформаційного суспільства і суспільства знання: генеза та визначення.

Інформаційний простір і його функції (інтегруюча, комунікативна, актуалізуюча, геополітична, соціальна). Віртуальне співтовариство, мережева організація, віртуальне підприємство як суб'єкти інформаційного простору суспільства. ЗМІ як інформаційний простір. Інтернет-ресурси та їх роль у конструюванні інформаційного середовища. Соціальні віртуальні мережі специфіка та особливості поширення інформації.

Характерні тенденції функціонування сучасного інформаційного простору: стрімке розширення, свідоме чи несвідоме викривлення інформації, утворення ілюзорного життєвого простору тощо. Інформаційно-комунікаційні технології як методологічний базис формалізації, аналізу та синтезу знань, сукупність методів та способів збору, передачі, накопичення, опрацювання, зберігання інформації, інструмент підвищення інтелектуальних можливостей людини.

Інформаційно-психологічна безпека особистості як стан захищеності від дії інформаційних чинників, що зумовлюють викликають дисфункціональні соціальні процеси й перешкоджають адекватному самосприйняттю та самореалізації особистості.

Стан духовного, душевного та фізичного комфорту особистості як об'єкт інформаційно-психологічної безпеки. Загрози інформаційно-психологічній безпеці особистості та умови їх подолання.

Змістовий модуль 2. Психологічні особливості взаємодії у сучасному інформаційному просторі

Тема 3. Особливості взаємодії у віртуальному інформаційному просторі

Віртуальна реальність: психологічний аналіз. Відмітні ознаки функціонування інформації у віртуальному інформаційному просторі: мультимодальність, одночасність дій та ін.

Специфіка мотивації користувачів Інтернету. Групи мотивів взаємодії у віртуальному інформаційному просторі. Психологічні проблеми та переваги взаємодії у віртуальному інформаційному просторі.

Інтернет як вид комунікації в сучасному інформаційному суспільстві. Основні форми спілкування у віртуальному інформаційному просторі та їх закономірності. Самопрезентація у віртуальному просторі. Специфіка життєконструювання користувачів за допомогою сервісів інтернет-мережі. Ілюзія насиченості «онлайн життя» і дефіцит інформації, необхідної для ефективного життєздійснення особистості у віртуальному інформаційному просторі. Проблеми автентичної самопрезентації та ідентичності особистості у віртуальному інформаційному просторі. Віртуальні особистості. Інтернет-залежність: сутність, критерії, чинники, методи психодіагностики.

Тема 4. Деструктивні впливи в інформаційному просторі та психологічні засоби їх розпізнавання, уникнення й попередження.

Маніпуляції в інформаційному просторі та засоби їх розпізнавання та уникнення. Основні ознаки маніпуляції: психологічний вплив, ставлення маніпулятора до іншої особи як до засобу досягнення власних цілей, прихований характер впливу. Забезпечення максимально можливого контролю над особою і максимально можливого використання людини як знаряддя маніпулятора. Психологічні техніки та прийоми протистояння маніпулятивним впливам.

Кібербулінг і його типи. Використання особистої інформації, анонімні погрози, переслідування, гепіслепінг, тролінг, флеймінг. Психологічні портрети учасників кібербулінгу: агресор, потенційна жертва, спостерігач.

Психологічні способи протидії деструктивним впливам. Критичне мислення, самодостатність, рефлексія як основа формування навичок протистояння особистості деструктивним впливам в інформаційному просторі.

Змістовий модуль 3. Інформаційний простір у науковій і науково-педагогічній діяльності особистості: психологічний аспект.

Тема 5. Особливості добування й презентації наукової інформації у сфері психології в інформаційному просторі.

Специфіка наукової інформації. Вимоги до наукової інформації: достовірність, обґрунтованість, новизна. Первинна і вторинна наукова інформація. Пошук, опрацювання та критичний аналіз інформації у сфері психології з різних інформаційних джерел. Сучасні бібліографічні й реферативні бази даних, а також наукометричні платформи (зокрема, Web of Science, Scopus та ін.).

Психологічні особливості презентації й поширення результатів наукового пошуку. Академічна доброчесність, цінність наукової істини, етичність, соціальна відповідальність, міжкультурна толерантність як основні принципи презентації й поширення наукової інформації.

Тема 6 Інформаційна готовність фахівця до наукової та науково-педагогічної діяльності.

Сутність інформаційної готовності фахівця до наукової / науково-педагогічної діяльності. Складові, критерії та показники інформаційної готовності. Когнітивно-

операціональна, мотиваційно-ціннісна та гностично-поведінкова складові інформаційної готовності особистості до професійної діяльності. Соціально-психологічні чинники інформаційної готовності фахівця. Соціальна відповідальність фахівця і поширення достовірної інформації.

Методи психодіагностики у дослідження інформаційної готовності фахівця до професійної діяльності. Психологічні принципи, умови й методи розвитку інформаційної готовності фахівця до наукової і науково-педагогічної діяльності.

Рекомендована література

Базова література:

1. Кириченко В. В. Психологія інформаційної діяльності: навч. посіб. / В. В. Кириченко – 2-ге вид. вип. і доп. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 146 с..
2. Лучинкина А. И. Психология человека в Интернете : моногрфія / А. И. Лучинкина. – К. : Информационные системы, 2012. – 200.
3. Найдьонова Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу : підручник / Л. А. Найдьонова ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 244 с.

Додаткова література:

4. Алексеева И. Ю. Информация и интеллект как ценности современной эпохи / И. Ю. Алексеева // Информационное общество. – 2009. Вып. 1. – С. 42–49.
5. Атамонов Г. А. Информационные технологии: плюсы и минусы внедрения / Г. А. Атамонов. – [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.naukaxxi.ru/materials/192/>
6. Базові положення академічної доброчесності як дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти. Режим доступу: <http://library.uipa.edu.ua/publications/bibliografichna-produktsiya-biblioteki/istoriya/bazovi-polozhennia-akademichnoi-dobrochesnosti-iak-diievyi-instrument-zabezpechennia-iakosti-vyshchoi-osvityy.html>
7. Барлоу Дж. П. Декларация независимости Киберпространства / Дж. П. Барлоу // Компьютерра. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.computerra.ru/offline/1997/206/678/>
8. Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. Матеріали методологічного семінару НАПН України «Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку». 4 квітня 2019 р. / За ред. В.Г. Кременя, О.І. Ляшенка. К, 2019. С.20-26 <https://lib.iitta.gov.ua/718692>.
9. Бондарчук О. І. Психологічні особливості взаємодії у віртуальних соціальних мережах Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2014. – Т. 1, Вип. 106. – С. 47–51. – (Серія «Психологічні науки»)
10. Брайант Дж. Основы воздействия СМИ. : [пер. с англ.] /Дженнингз Брайант, Сузан Томпсон. – М.: Издательский дом «Вильяме», 2004. – 432 с.
11. Войскунский А. Е. Психологические исследования феномена Интернет-аддикции [Электронный ресурс] / А. Войскунский – Режим доступа: www.psychology.ru/internet/ecology/04.htm
12. Городенко Л. Система образів у мережевій комунікації / Леся Городенко – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/obraz/2012_13/Gorodenk.pdf
13. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е. Л. Доценко. – М. : ЧеР ; Изд-во МГУ, 1997. – 344 с
14. Дубняк К. А. Інформаційний простір: структура та функціональні параметри. Держава та регіони Серія: Соціальні комунікації, – 2015 – № 4 (24) – С. 21-25.
15. Єнчева Г. Г. Пошук, накопичення та обробка наукової інформації / Г. Г. Єнчева: Основи наукової діяльності: конспект лекцій. – К.: НАУ, 2016. – С. 55-62.

16. Жичкина А. Е. Социально-психологические аспекты общения в Интернете. – 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.flogiston.ru/articles/netpsy/refinf>.
17. Журавлев А. Л. Социальные сети и совместная деятельность в современных организациях / А. Л. Журавлев, Т. А. Нестик // Психология управления совместной деятельностью : новые направления исследований. – М. : Институт психологи РАН, 2010. – С. 95-119
18. Зелинский С. А. Противодействие манипуляциям. [Електронний ресурс] / С. А. Зелинский. – Режим доступу : <http://psyfactor.org/lib/zln18.htm>
19. Інформаційний простір України: нагальні виклики. Інститут демократії імені Пилипа Орлика Published on Oct 24, 2015 <https://www.slideshare.net/UkraineCrisisMediaCenter/ss-54338467>
20. Кара-Мурза С. Г. Манипуляции сознанием [Електронний ресурс] : учеб. пособие / С. Г. Кара-Мурза. – М. : Эксмо, 2000. – 864 с. – Режим доступу : http://media-mera.ru/politics/kara-murza_manipulyaciya_soznaniem
21. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Культура реальной виртуальности. [Електронний ресурс] www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/index.ph
22. Катаев Є. С. Інформаційно-психологічна безпека особистості в умовах сучасного суспільства Вісник Національного університету оборони України. Питання психології. 2 (39) /2014 . С. 215-220.
23. Копилов В. О. Інформація і знання – тотожність або відмінність (спроба експлікації кореспондування понять) / В. О. Копилов // Гуманітарний часопис, – 2011. – № 2. – С. 62–70
24. Мироненко Г. В. Суб'єктивна тривалість одиниці часу користувачів онлайнових соціальних мереж // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – К., 2011. – С. 167–180.
25. Мрихіна О. Б. Міжнародні науко метричні бади: види та особливості. <https://www.perspektyva.in.ua/naukovyj-prostir/porady-naukovtsyu/mizhnarodni-naukometrychni-bazy-danyh/>
26. Найдьонов О. Суспільство знань як ціннісно-смысловий горизонт модернізації суспільства. //О. Найдьонов // Вісник Львівського ун-ту. Серія філософ-політ. Студії. 2017.- № 15. – С. 62-70. Режим доступу: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/15_2017/11.pdf
27. Найдьонова Л. А. Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини / Л.А.Найдьонова // Методичні рекомендації – К., 2014. – 80 с.
28. Наукометричні бази даних. <http://www.nbuv.gov.ua/node/1367>
29. Папакиця О. К. Психологічні особливості розвитку інформаційної готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук; спец. : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія – 248 с./ О. К. Папакиця ; НПУ Драгоманова, 2014. – 248 с.
30. Ротенберг В. С. , Аршавский В. В. Поисковая активность и адаптация. Ridero.ru, 2015. – 229 с. <https://mybook.ru/author/viktor-arshavskij/poiskovaya-aktivnost-iadaptaciya/read/?page=1>
31. Слюсаревський М. М. Інформаційний простір : критика існуючих визначень і спроба побудови теорії. Вісн. ХДУ. Серія «Психологія, політологія» : Особистість і трансформаційні процеси в суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти. Харків. 1999. Ч. 4-5. С. 337-342.
32. Barak A. Psychological Aspects of Cyberspace: Theory, Research, Applications. Cambridge University Press, 2008. ISBN 1139470175, 9781139470179
33. Donath J. Identity and Deception in the Virtual Community / J. Donath // Communities in cyberspace ; ed. M. A. Smith and P. Kollock. – London; New

York : Rutledge, 1999 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://smg.media.mit.edu/people/Judith/Identity/IdentityDeception.html>
34. Suler J.The Psychology of Cyberspace
<http://users.rider.edu/~suler/psycyber/psycyber.html>

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ МЕТОД У ПСИХОЛОГІЇ

Змістовий модуль 1. Зміст і складові експериментального методу в психологічному дослідженні

Тема 1. Експериментальний метод у системі методів наукового дослідження психологічних явищ.

Загальні питання методологічного забезпечення наукового пізнання психіки. Роль експериментального методу в здобутті наукових психологічних знань. Науковий підхід і методологічні принципи експериментального дослідження психіки.

Класифікація методів емпіричного дослідження психіки. Місце експерименту серед емпіричних методів психологічного дослідження.

Переваги експерименту як методу психології у порівнянні із спостереженням. Роль спостереження у психологічному експерименті.

Проблеми реалізації експериментального методу в психології (етичність, штучність, ізоморфізм, проблема подвійної суб'єктності тощо). Комунікативні артефакти і засоби їх попередження. Етика здійснення експериментального дослідження психіки.

Тенденції розвитку сучасної експериментальної психології. Сучасні проблеми та перспективи експериментального методу в психологічному дослідженні.

Тема 2. Види змінних у психологічному експерименті, їх вимір і контроль.

Види змінних в експериментальному дослідженні психіки. Змінні і їх операціоналізація. Проблема виміру змінних. Психологічні шкали. Міри центральної тенденції і мінливості як характеристики розподілу результатів виміру змінних.

Емпіричні методи виміру змінних у психологічному експерименті. Міри зв'язку і міри відмінностей результатів в експериментальному дослідженні психіки.

Види змішувань змінних. Ефект послідовності при маніпулюванні незалежною змінною. Експериментальний контроль змінних у психологічному дослідженні.

Тема 3. Гіпотези у структурі психологічного дослідження

Вимоги до формулювання наукових гіпотез у психологічному експерименті.

Рівні гіпотез: теоретичний, емпіричний, статистичний рівні. Види гіпотез у психологічному експерименті. Контргіпотеза і третя конкуруюча гіпотеза.

Принцип фальсифікації і верифікації наукових гіпотез. Емпіричні гіпотези про феномен; про зв'язки між феноменами; про каузальні зв'язки тощо.

Статистичні гіпотези. Гіпотеза про подібність (нуль-гіпотеза) і гіпотеза про відмінність. Статистичні висновки: помилки 1-го і 2-го роду і можливості їх запобігання.

Змістовий модуль 2. Реалізація експериментального методу в дослідженні психологічних явищ

Тема 4. Валідність експериментального дослідження психіки

Основні етапи експериментального дослідження психіки та особливості їх реалізації з огляду на валідність експерименту. Мислений (бездоганний) експеримент як еталон валідності експерименту. Оцінка реальних експериментів на основі їхнього порівняння з мисленими зразками.

Фактори досягнення внутрішньої валідності (надійності) експерименту в психології. Фактори досягнення зовнішньої валідності експериментального дослідження психіки. Стратегії відбору досліджуваних до вибірки. Техніки випадкового і стратометричного відбору. Проблеми використання природних груп у психологічному експерименті.

Тема 5. Планування психологічного експерименту як засіб досягнення його валідності.

Планування як контроль загрози валідності експерименту. Умови планування психологічного експерименту.

Сутність змістового і формального планування психологічного експерименту.

План як експериментальна схема пред'явлення рівнів незалежної змінної. Прості та факторні плани. Зв'язок вибору плану з теоретичним підходом до розуміння сутності проблеми. Типи експериментальних схем, що використовуються у процесі дослідження особливостей особистісного соціального та організаційного розвитку.

Тема 6. Інтерпретація, апробація та впровадження результатів експериментального дослідження психіки.

Сутність і складові інтерпретації результатів експерименту: обробка (опрацювання) результатів, пояснення та узагальнення.

Особливості обробки (опрацювання) результатів експериментального дослідження в психології. Пошук первинних статистик. Методи математико-статистичної обробки результатів. Пошук латентних зв'язків між змінними. Кореляційний, дисперсійний, факторний, кластерний, регресійний аналізи. Комп'ютерна програма SPSS як засіб обробки експериментальних даних.

Типи психологічного пояснення в експерименті Проблема пояснення й узагальнення результатів дослідження. Типові помилки узагальнення експериментальних даних. Інтерпретація «негативного» результату експерименту.

Аналіз звітів експериментального дослідження психіки (за статтями в наукових виданнях). Проблеми апробації та впровадження результатів експериментального дослідження психіки в суспільну практику.

Змістовий модуль 3. Типологія експериментів у психологічному дослідженні особливостей розвитку особистості, соціальних груп, організацій.

Тема 7. Експеримент і квазіексперимент.

Типи експериментів у психології та можливості їх використання у психологічному дослідженні особливостей розвитку особистості, соціальних груп, організацій. Приклади.

Експеримент і квазіексперимент. Відмінності квазіекспериментального дослідження психіки в порівнянні з «істинним» експериментом. Формувальний експеримент і лонгітюд як квазіекспериментальне дослідження психіки.

Експериментальний контроль у квазіексперименті. Шляхи забезпечення валідності квазіекспериментального дослідження психіки.

Тема 8 Кореляційний підхід у психологічному дослідженні особливостей розвитку особистості, соціальних груп, організацій

Кореляційний підхід як метод пасивно-спостерігаючого дослідження і як засіб статистичної оцінки гіпотез про зв'язки. Відмінності між кореляційним дослідженням і квазіекспериментом.

Види зв'язку в кореляційних дослідженнях (істинні і хибні кореляції, автокореляції та ін.). Міри зв'язку і міри відмінностей в кореляційному дослідженні. Залежність вибору коефіцієнту кореляції від виду психологічних шкал. Параметричні і непараметричні коефіцієнти кореляції.

Контроль у кореляційних дослідженнях. Підбір груп в кореляційних і квазіекспериментальних схемах. Оцінка валідності кореляційного дослідження.

Рекомендована література

Базова література:

1. Бондарчук О. І. Експериментальна психологія: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2003. – 120 с.
2. Експериментальна психологія: навч. посіб./ О. І. Галян, І. М. Галян. – К.: Академвидав, 2012.– 400 с.– (Альма-матер).

3. Експериментальна психологія: теорія і практика психологічного експерименту: підручник / С. Л. Кравчук. – К. : ВПЦ Київський університет, 2008. – 4287г с.
4. Максименко С. Д., Носенко Е. Л. Експериментальна психологія. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 360 с.
5. Солсо Р. Л., Маклин М. К. Экспериментальная психология. – СПб.: прайм - ЕВРОЗНАК, 2003. – 272 с.

Додаткова література:

6. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. – СПб.: Питер, 2001. – 688 с.
7. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодиагностике. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 528 с.
8. Бююль А., Цефель Р. SPSS: искусство обработки информации. – СПб. : ООО ДиаСофтЮП, 2001. – 608 с.
9. Горбунова В. В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: навч. посіб.. – К. : ВД «Професіонал», 2007. – 208 с.
10. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология. – СПб. : Питер, 2000. – 286 с.
11. Климчук В. О. Математичні методи в психології: навч. посіб. – К. : Освіта України, 2009. – 288 с.
12. Копець Л. Класичні експерименти в психології. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 283 с.
13. Корнилова Т. В. Введение в психологический эксперимент. – М.: Изд-во МГУ; Изд-во ЧеРо, 2001. – 256 с.
14. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. – СПб: Соц.- психол. центр, 1996. – 392 с.
15. Мартин Д. Психологические эксперименты / Д. Мартин – СПб. : Еврознак, 2002. – 480 с.
16. Наследов А. IBM SPSS Statistics 20 и AMOC: профессиональный статистический анализ данных. – СПб. : Питер, 2013. – 416 с.
17. Пайнс Э., Маслач К. Практикум по социальной психологии. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000.- с. 38 – 60.
18. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підр.. – К. : Знання-Прес, 2002. – 295 с.
19. Эксперимент и квазиэксперимент в психологии: учеб. пособ.; под ред. Т. В. Корниловой. – СПб. : Питер, 2004. – 254 с.
20. Lee K., Ashton I. C. Factor Analysis in Personality Research. Handbook of Research Methods in Personality Psychology Ed. by Richard W. Robins, R. Chris Fraley, and Robert F. Krueger. NY : Guilford Publications, 2007. Chapter 25. – P. 424–542.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Змістовий модуль 1. Методологічні основи вивчення методики викладання психології у вищій школі

Тема 1. Система, мета і зміст вищої освіти в Україні

Тенденції та перспективи розвитку й удосконалення підготовки фахівців в умовах формування європейського освітнього простору. Особливості структурної організації вищої освіти в різних країнах світу. Психологічні закономірності освіти дорослих упродовж життя. Система, мета і зміст вищої освіти в Україні. Методологічні і теоретичні проблеми вищої освіти на сучасному етапі розвитку вищої школи. Головні завдання ЗВО.

Нормативно-правове забезпечення навчання психології і викладацької діяльності в різних типах закладів вищої освіти. Закон України «Про вищу освіту». Нормативні документи щодо розроблення змісту освіти і навчання. Національна рамка кваліфікацій.

Професійний стандарт. Стандарт вищої освіти. Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова) програма. Навчальний план. Програми навчальних дисциплін як основна форма фіксації змісту навчальної дисципліни. Необхідність врахування міждисциплінарних зв'язків при їх розробці. Аналіз стану викладання психології у вищій школі. Специфіка викладання психології у вищій школі. Шляхи підвищення ефективності викладання психології у вищій школі.

Тема 2. Методика викладання як навчальний предмет у професійній підготовці викладача психології.

Психологія як наукова та навчальна дисципліна. Визначення структури і змісту початкової дисципліни. Компоненти навчальної дисципліни (система знань і система навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на їх засвоєння).

Фактори, що визначають структуру навчальної психологічної дисципліни: міра систематизації відповідної області психологічного знання; методологічна позиція, інтереси, точка зору викладача; рівень, тип і цілі освітньої програми, у рамках якої викладається психологія; інтерес учнів і студентів до певних тем, проблем, фактів і понять, обумовлених їх віком, рівнем розвитку, індивідуально-психологічними особливостями; знання і здатності учнів і студентів; функції, які виконують різні види і форми активності студентів в процесі засвоєння психологічних знань і умінь; існуючий фонд дидактичних матеріалів.

Методика викладання психології як навчальної дисципліни. Методичні аспекти викладання психології в різних типах освітніх установ. Вітчизняний і світовий досвід освіти дорослих. Андроґічні засади організації освіти дорослих упродовж життя.

Базова психологічна освіта, рівні освіти (бакалавр, магістр). Особливості базової психологічної освіти: вища психологічна освіта щільно пов'язана з професійною підготовкою студентів; вища психологічна освіта відрізняється широкою загальнонауковою і загальнокультурною підготовкою студентів; вища освіта по психологічних спеціальностях і напрямках дає широку гуманітарну і соціально-економічну підготовку; природничо-наукова і математична підготовка має велике значення для навчання студентів-психологів.

Тема 3. Організаційно-педагогічні основи викладання психології

Закономірності і принципи процесу навчання. Педагогічні принципи: принцип комплексної реалізації цілей (розвиваючої, виховної, практичної і освітньої); принцип гуманітарної спрямованості, зв'язки з життям і виробничою практикою; принципи науковості, спадкоємності, послідовності і системності, наочності, доступності й посильності, активності і міцності, обліку вікових і індивідуальних особливостей; принцип свідомого підходу в навчанні

Предмет, засоби, способи, продукт, результат дії, структура освітньої діяльності.

Основні характеристики навчальної діяльності: спеціальна спрямованість на оволодіння навчальним матеріалом і вирішення навчальних завдань; освоєння загальних способів дій і наукових понять; загальні способи дії; сходження від загального до окремого; зміни психічних властивостей і поведінки того, що навчається «залежно від результатів власних дій».

Професійна діяльність викладача в організації освітнього процесу у ЗВО. Зміст професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи. Ключові компетентності викладача психології, необхідні для якісного і творчого виконання професійних функцій.

Змістовий модуль 2. Дидактичні основи методики викладання психології у вищій школі

Тема 4. Визначення змісту, структуризації навчального курсу.

Навчальний план і програми викладання психології. Технологія розробки навчального курсу. Етапи розробки навчального курсу: вибір навчальних посібників; відбір змісту курсу; постановка навчальних цілей; розробка робочої програми курсу; розробка формату курсу; підготовка тематичного плану занять; розробка критеріїв оцінки знань і умінь; планування окремого навчального заняття; розробка опитувального листа для оцінки курсу студентами; вибір підручника, навчальних посібників і інших матеріалів для читання студентами.

Інноваційні технології та методи навчання при плануванні змісту навчальних курсів психологічних дисциплін. Навчально-методичний комплекс дисципліни.

Тема 5. Методи та організаційні форми подачі навчального матеріалу із психології.

Методи навчання психології. Класифікація методів навчання за джерелом отримання знань і умінь: словесні (джерелом знань і умінь є усне або друкарське слово); наочні (джерелом знань і умінь є спостережувані предмети, явища, наочні посібники); практичні методи (джерелом знань і умінь є практичні дії, що виконуються студентами).

Класифікація методів навчання у відповідності до особливостей пізнавальної діяльності студентів: пояснювально-ілюстративний; репродуктивний; проблемний; частково-пошуковий; дослідницький. Активні методи навчання: метод програмованого навчання; метод проблемного навчання; метод інтерактивного (комунікативного) навчання. Дистанційне навчання.

Організація навчальних зайнять по психології у вищих навчальних закладах: лекція, семінар, практичне заняття, консультація. Методика підготовки та проведення лекції. Методика підготовки та проведення семінарського заняття. Методика підготовки та проведення практичного заняття. Організація процесу навчання студентів відповідно до їх індивідуальної освітньої траєкторії набуття професійної компетентності й необхідності розвитку психологічної культури майбутніх фахівців.

Тема 6. Інноваційні технології та методи навчання.

Сутність понять «освітня інновація» та «педагогічна інновація». Види сучасних психолого-педагогічних інновацій.

Сутність поняття «освітня технологія» та «педагогічна технологія». Інноваційні технології навчання: особистісно-орієнтоване, інтерактивне, кооперативне, проектне, дистанційне, модульно-розвивальне навчання, розвиток критичного мислення.

Сутність і особливості особистісно-орієнтованого навчання. Сутність і особливості інтерактивного навчання.

Оптимальні технології навчання дорослих упродовж життя і впровадження їх у освітній процес ЗВО.

Інноваційні методи навчання і викладання (активні й інтерактивні).

Види та методика проведення нетрадиційних лекцій (міні-лекція, багатоцільова лекція, проблемна лекція, лекція-конференція, лекція-бесіда, лекція-пресконференція, кіно(відео)-лекція, лекція-візуалізація, лекція-брифінг, бінарна лекція, лекція із заздалегідь запланованими помилками, лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку (інтерактивна лекція), лекційні спецкурси та ін.).

Види та методика проведення нетрадиційних семінарських занять (семінар-дискусія, семінар-дослідження, семінар-взаємонавчання, семінар-конференція, підсумковий (синтетичний) семінар та ін.).

Види та методика проведення нетрадиційних практичних занять (практичне заняття – ділова гра, прес-конференція, змагання, консиліум, винахід, КВК та ін.).

Тема 7. Контроль і оцінка знань студентів.

Критерії та норми оцінки знань і вмінь. Основні функції, які виконує перевірка і оцінка знань, умінь і навичок в навчальному процесі: орієнтуюча (поточна оцінка дає студенту орієнтир (зворотній зв'язок) з точки зору того, наскільки успішно він засвоїв певні знання, уміння і навички вживати професійні компетентності, результати навчання тощо, що сприяє їх коригуванню і вдосконаленню); стимулююча (систематичність перевірки є стимулом до систематичного вивчення предмета в ході навчального курсу, у цьому полягає важлива роль регулярного проведення поточної перевірки і оцінки); атестаційна (контролююча – виявлення знань, умінь і навичок студентів, засвоєних ними на визначеному етапі навчання, що є необхідним для визначення їх готовності до подальшого навчання).

Види і форми контролю. Діагностування й оцінювання знань, умінь та навичок студентів (різновиди контролю: модульний, тестовий, рейтингове оцінювання навчальних досягнень студентів).

Розробка системи критеріїв якості навчання по навчальній дисципліні: критерії і показники оцінки успішності студентів по навчальному курсу; врахування відвідуваності занять і активності студентів; частота проведення перевірки знань; види і форми оцінювання; дати і час проведення перевірочних процедур; тривалість кожної перевірочної процедури; вклад кожної поточної оцінки в підсумкову оцінку по усьому курсу. Діагностика якості психологічних знань по навчальним дисциплінам.

Тестовий контроль: класифікація тестів, види тестів, технологія створення тестових завдань, вимоги до тестових завдань, організація тестового контролю, переваги і недоліки тестового контролю.

Організація самостійної роботи студентів відповідно до їх індивідуальної освітньої траєкторії набуття професійної компетентності. Здійснення систематичного контролю самостійної роботи студентів.

Професійна рефлексія, здатність до адекватної оцінки ступеня засвоєння психологічних знань й оволодіння уміннями студентами.

Змістовий модуль 3. Викладач психології ЗВО як суб'єкт педагогічного процесу і професійного зростання.

Тема 8. Особистість викладача психології в педагогічному процесі. Професіограма викладача психології ЗВО.

Підготовка викладачів психології. Професійна кваліфікація науково-педагогічних працівників ЗВО.

Основні вимоги до особистості викладача вищої школи. Професіограма викладача вищої школи.

Професійні знання, уміння, навички, здібності, якості викладача психології вищої школи як складові його професійної компетентності, необхідної для якісного і творчого виконання професійних функцій;

Формування відповідального ставлення до ролі викладача вищої школи, розвиток професійної компетентності та здатності до професійно-особистісного самовдосконалення, вивченням передового педагогічного досвіду тощо.

Позиція лідера в освітньому процесі, усвідомлення викладачами вищої школи необхідності здобуття ключових компетентностей фахівця, необхідних для якісного і творчого виконання професійних функцій.

Тема 9. Особистісне і професійне зростання викладача, формування професійної культури

Специфіка професії викладача психології. Наукова організація праці викладача вищого навчального закладу. Професійне самовиховання педагога.

Підготовка викладача до занять з психології. Завдання підготовчої роботи викладача до заняття: визначення цілей заняття; вибір знань і умінь, які мають бути вивчені в ході заняття; добір методів і прийомів навчання; розробка методів контролю і оцінки успішності заняття; планування етапів заняття; підготовка конспекту(плану) заняття.

Удосконалення педагогічної техніки викладача психології вищої школи. Культура професійно-педагогічного спілкування викладача психології вищої школи. Професійні деформації у педагогічній діяльності, їх попередження та подолання. Роль кафедри в управлінні освітнім процесом.

Сутність, зміст, принципи, психологічні умови вдосконалення педагогічної майстерності викладача вищої школи. Планування та здійснення власної навчальної діяльності, включаючи самостійну роботу над заданим матеріалом, самопізнання та формування індивідуального стилю педагогічної діяльності. Самовдосконалення своєї педагогічної майстерності та професійно важливих якостей особистості сучасного викладача вищої школи тощо.

Рекомендована література

Базова література:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник /

І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.

2. Жуков С. М. Викладання психологічних дисциплін у сучасних навчальних закладах: навч. посіб. / Сергій Михайлович Жуков, Вячеслав Валентинович Самойлов. – Артемівськ : ДонУЕП, 2015. – 435 с.

3. Карандашев В. Н. Методика преподавания психологии : [учеб. пособие] / В. Н. Карандашев. – СПб. : Питер, 2005. – 250 с: ил. – (Серия «Учебное пособие»).

4. Методика викладання психології у вищій школі: курс лекцій для студентів спеціальності 053 «Психологія» ОС «Магістр» / укладачі Т.Д. Щербан, С.І. Алмаші. – Мукачево : МДУ, 2017. – 53с.

5. Методика викладання психології у вищій школі : [навч. посіб.] / Ю.Ю. Бойко-Бузиль, С.Л. Горбенко та ін. – К. : Атіка, 2012. – 272 с.

6. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / В.М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.

7. Перспективні освітні технології: науково-методичний посібник / За ред. Т.С. Сазоненко. – К.: Гопак, 2000. – 560 с.

8. Резван О. О. Методика викладання у вищій школі / О.О. Резван. – Харків, ХНАДУ: «Міськдрук», 2012. – 152 с.

9. Слепкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З.Слепкань. – К.: НПУ, 2005. – 239 с.

Додаткова література:

1. Білоус В. Т. Основи організації та методики викладання у вищій школі : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. Т. Білоус, Л. І. Горюнова, А. В. Цимбалюк, С. Я. Цимбалюк // Державна податкова адміністрація України; Академія держ. податкової служби України. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. – 144 с.

2. Булгакова Н. Б. Методика викладання у вищій школі: [навч. посібник] / Н.Б. Булгакова, В.О. Рахманов. – К. : НАУ, 2012. – 204 с.

3. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С.С. Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

4. Кудіна В. В. Психологія вищої школи : [курс лекцій] / В. В. Кудіна, В. І. Юрченко. – К. : КСУ, 2004. – 176 с.

5. Козлова Г. М. методика викладання психології у вищій школі: Навчальний посібник. – Одеса: ОНЕУ, ротапринт, 2014. – 200 с.

6. Максименко С. Д. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога / С. Д. Максименко, Т. Б. Ільїна // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 1. – С. 2–6.

7. Методика викладання у вищій школі. Методичні рекомендації / Уклад. В.В. Стинська. – Івано-Франківськ: НАІР, 2016. – 65 с.

8. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / В.Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

9. П'ятницька В. Основи наукових досліджень у вищій школі / В. П'ятницька, І. Позднякова – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 116 с.

10. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / [З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.]; за ред. З.Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.

11. Плекаємо педагогічну майстерність : Навчальний посібник / В.А. Семиченко, О.С. Снісаренко, О.В. Брюховецька, А.Ш. Кудусова. – Вінниця : Планер, 2010. – 674 с.

12. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: Практикум: [навч. посібник] / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – 336 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua>

13. Туркот Т. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.І. Туркот. – К.: Кондор, 2011. – 628 с.

14. Ушкаренко В. О. Організація самостійної роботи студентів /В.О. Ушкаренко, Н.Д. Смолієнко, І.В. Осадчук, Т.І.Виноградова. – Херсон: Айлант, 2005. – 96 с.
15. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник /М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – 351 с.
16. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навчальний посібник / Г.С. Цехмістрова. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 240 с.

ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Змістовий модуль 1. Психологія соціального розвитку

Тема 1. Предметне поле психології соціального розвитку.

Невизначеність як атрибут сьогодення та її відображення у проблематиці психології соціального розвитку. «Психічний розвиток», «соціальний розвиток», «розвиток особистості», «процес формування особистості»: порівняльний аналіз понять. Соціальний розвиток як набуття і вдосконалення соціальних та емоційних навичок протягом життя. Конструктивний соціальний розвиток і його ознаки.

Соціальний розвиток і соціалізація особистості. Соціально-психологічні аспекти соціалізації особистості. Фактори і механізми соціалізації. Інститути соціалізації. Стадії процесу соціалізації. Атрибуты (соціальні установки) як регулятори соціальної поведінки особистості.

Соціальна ідентичність і її прояв у соціальній поведінці особистості. Сучасні теорії соціальної ідентифікації. Соціальна ідентифікація в рамках символічного інтеракціонізму. Теорії ідентичності та ідентифікації в когнітивно орієнтованій психології. Теорії соціального конструювання реальності. Соціальна рефлексія як складова соціального розвитку особистості. Соціальний та емоційний інтелект

Основні тенденції становлення психології соціального розвитку. Методологічні засади психологічного дослідження соціального розвитку. Методологічні проблеми дослідження на рівні загальної, спеціальної методології, сукупності методичних прийомів емпіричного дослідження. Співвідношення методології та конкретних методик дослідження у психології соціального розвитку. Методи дослідження та методи впливу в психології соціального розвитку.

Тема 2. Соціальне середовище як чинник соціального розвитку особистості.

Особливості соціального розвитку в умовах мінливого суспільства. Проблема впливу перманентних соціальних змін на ідентифікаційні характеристики особистості та рівень її соціально-психологічної адаптованості Соціальна і громадянська активність як результат соціального розвитку. Життєва позиція.

Суспільство і культура як джерело соціальних установок особистості. Проблема психологічної безпеки соціального середовища як чинника соціального і психологічного благополуччя особистості.

Соціальний розвиток у малій соціальній групі. Соціально-психологічні механізми соціального розвитку. Позиція, роль і статус особистості в групі як індикатор її соціального розвитку. Групові феномени як чинники соціального розвитку. Феномен групового тиску. Проблема конформізму і конформності. Явище підпорядкування авторитету. Методи вивчення і методи корекції статусу особистості в групі.

Психологічний супровід соціального розвитку особистості. Підвищення соціально-психологічної компетентності та адаптованості суб'єктів соціального розвитку.

Змістовий модуль 2. Психологія організаційного розвитку

Тема 3. Організація як психологічний феномен.

Організація як об'єкт вивчення організаційної психології. Організація як соціальна система. Організація як соціальна група. Моделі організацій.

Види соціальних організацій. Рівневий підхід до аналізу організаційно-психологічних ефектів. Кроки створення організації. Життєвий цикл організації. Постановка цілей в організації. Місія та стратегія існування організації

Організаційні структури. Формальні групи в організації. Типи неформальних угруповань співробітників. Соціально-рольові та професійно-рольові типи співробітників. Психологічна характеристика соціальної взаємодії в організації. Протидія маніпулятивному спілкуванню в колективі організації. Командоутворення як організаційний феномен: сутність, методи психологічної діагностики та підтримки.

Структура і зміст організаційної культури. Організаційна культура, лідерство і організаційна ефективність. Діагностика і розвиток організаційної культури.

Тема 4. Організаційний розвиток як процес уведення інноваційних змін

Сутність організаційного розвитку як процесу введення інноваційних змін. Показники організаційного розвитку. Співвідношення організаційної зрілості та проблемності організаційного розвитку як індикатор рівня конструктивності організаційного розвитку. Показники організаційної зрілості. Показники проблемності організаційного розвитку сучасних організацій. Психологічне забезпечення організаційного розвитку.

Інноваційний потенціал персоналу та організації. Психологічна готовність менеджерів і персоналу організацій до організаційного розвитку та технології її розвитку. Підприємливість менеджерів і персоналу організацій і конструктивний організаційний розвиток.

Рекомендована література

Базова література:

1. Молчанова А. О. (2015). Організаційна поведінка: навч. посібник.-У-Ф.:Лілея-НВ, 2015.
2. Москаленко В. В. (2013). Соціалізація особистості : монографія. К.: Фенікс.
3. Пайнс, Э., Маслач, К. (2000). Практикум по социальной психологии. СПб.: Питер.
4. Психологічні засади організаційного розвитку: монографія (2013). За наук. ред. Л. М. Карамушки. Кіровоград : Імекс-ЛТД.
5. Психологічні технології ефективного функціонування та розвитку особистості : монографія (2019); за ред. : С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зликова]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Додаткова література:

6. Агеев, В.С. (1990) Межличностное взаимодействие: социально-психологические проблемы. М.: МГУ
7. Аронсон, Э., Уилсон, Т., Эйкерт, Р. (2004). Социальная психология: Психологические законы поведения человека в социуме. СПб.: прайм – ЕВРОЗНАК.
8. Асмолов А. Г. (2007). Психология личности: культурно-историческое понимание развития личности М. : Смысл, Академия..
9. Афонін Е. А., Бандурка О. М., Мартинов А. Ю. (2002) Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз) / Укр. тов-во сприяння соц. інноваціям, Від. інф.-бібл. забезпечення Апарату Верховної Ради України. К. : Видавець ПАРАПАН.
10. Бауман З.(2008). Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства ; пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія».

11. Базиленко А. К. (2017). Психологічні чинники формування соціальної активності студентської молоді (на прикладі студентського самоврядування): автореф. дис...канд. психол. н. К.: Ін-т психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
12. Бондарчук, О. І. (2013). Соціально-психологічні механізми особистісного розвитку дорослої людини. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України Т. І; за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Вип. 38. К.-Алчевськ : ЛАДО, 347-351.
13. Бондарчук О.І. (2008). Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: монографія. К.: Наук. світ.
14. Боришевський М. Й. (2004) Громадянська спрямованість у контексті стратегії і цілей життєдіяльності особистості Психолого-педагогічні умови виховання громадянської спрямованості в юнацькому віці : наук.-метод посіб. К.: Міленіум, 5-16.
15. Бэрон, Р., Керр, Н., Миллер, Н. (2003). Социальная психология группы: процессы, решения, действия. СПб.: Питер.
16. Гарькавець, С. (2014). Соціально-психологічні впливи та процес соціалізації особистості в умовах трансформаційних змін. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Психологія, 1(1), 27-30.
17. Даркин, К. (2004). Социальная психология развития. Введение в социальную психологию. Ред. М. Хьюстон и В. Штребе. М.: Юнити, 48-65.
18. Жизненная позиция // Психологос. Энциклопедия практической психологии URL: http://www.psychologos.ru/articles/view/zhiznenna-ya_poziciya.
19. Зимбардо, Ф., Ляйппе, М. (2000). Социальное влияние. СПб.: Питер.
19. Карамушка, Л. М., Філь, О.А. Левковець, В. В. та ін. (2008). Технологія психологічної підготовки персоналу держадміністрації до роботи в команді : навч. посіб. К.: Наук. світ.
20. Карамушка, Л. М., Зайчикова, Т. В. Винославська О. В. та ін. (2005) Технології роботи організаційних психологів: навч. посіб. ; за наук. ред. Л. М. Карамушки. К. : Фірма «ІНКОС»Креденцер О.В. (2019). Психологія розвитку підприємницької активності персоналу освітніх організацій: монографія. К.: Логос.
21. Крюкова О. В. (2012). Соціальна рефлексія як складова соціального розвитку особистості. Зб. наук. пр. К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України.Вип. 16. 636-647.
22. Литвин-Кіндратюк, С. (2019). Проблеми розвитку особистості у світі, що стрімко змінюється. Збірник наукових праць: психологія.Вип. 23, 7-18.
23. Микляева, А. В., (2008). Румянцева, П. В. Социальная идентичность личности: содержание, структура, механизмы формирования: монография. СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, http://www.humanpsy.ru/miklyaeva/soc_ident_0
24. Молчанова А. О. (2015). Організаційна поведінка: навч. посібник.-У-Ф.:Лілея-НВ, 2015.
25. Позняк С. І. (2013). Ресурси громадянськості : соціально-психологічна складова : метод. рекоменд. Кіровоград : Імекс-ЛТД.
26. Почебут, Л.Г., Чикер, В.А. (2000). Организационная социальная психология. СПб.: Питер
27. Социальная психология в современном мире (2002). Ред. Г. М. Андреева, А. И. Донцов. М.: Аспект Пресс.
28. Социальный и эмоциональный интеллект: от процессов к измерениям (2009) Ред. Д. В. Люсин, Д. В. Ушаков. М : Институт психологии РАН
29. Титаренко Т. М., Ларіна О. Т. (2009). Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека : навч. пос. К. : Марич, 2009.
30. Фернхем, А., Хейвен, П. (2001). Личность и социальное поведение СПб.: Питер
31. Фурман О. (2015). Громадянська відповідальність особистості як предмет психологічного дослідження. Психологія і суспільство. № 1, 65-91.
32. Фрейдджер, Р., Фейдимен, Д. (2006). Личность. Теории, упражнения, эксперименты СПб.: Прайм-Еврознак.
33. Чалдини, Р. (2009). Психология влияния. СПб.: Питер.
34. Шамяионов Р. М. (2018). Формирование дискриминационных установок личности в процессе ее социализации.Изв. Сарат. ун-та. Нов. сер. Сер. Акмеология

образования. Психология развития. Т. 7, 2 (26). 129-135. DOI: 10.18500/2304- 9790-2018-7-2-129-132.

35. Экман, П. (2000). Психология лжи. СПб.: Питер.

36. De Cremer, D., Van Dick, R., & Murnighan, J. K. (Eds.). (2011). Social psychology and organizations. Routledge.

37. Drucker, P.F. (2001). Management Challenges for the 21st Century Harper Business, an imprint of HarperCollins Publishers Inc., New York, USA.

38. Pettigrew T. F., Tropp L. R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. European Journal of Social Psychology,. Vol. 38, № 6, 922-934. DOI: 10.1002/ejsp.504

39. Social Development in Psychology. Psychology: High School <https://study.com/academy/topic/social-development-in-psychology.html>

40. Wilde, J. (2016). The social psychology of organizations: Diagnosing toxicity and intervening in the workplace. Routledge.

СТВОРЕННЯ НАУКОВО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТЕКСТУ

Змістовий модуль 1. Наукова комунікація в умовах сучасного світу

Тема 1. Наукова комунікація у VUCA-світі.

Поняття про наукову комунікацію. Структура та функції наукових комунікацій. Форми, види комунікацій. Призначення наукових комунікацій. Канали комунікації. Суб'єкти наукової комунікації. Наукові школи. Соціальне значення наукових комунікацій.

Тема 2. Технологічні та психологічні аспекти сучасної наукової творчості.

Організація творчої діяльності. Психологічний аспект науково-дослідницької діяльності. Толерантність до невизначеності як психологічна основа наукової творчості в інформаційному суспільстві. Роль творчості у науковій діяльності. Основні психологічні якості науковця. Способи раціональної організації праці. Робочий день науковця. Робоче місце, вимоги до його організації. Режим роботи та режим відпочинку. Профілактика емоційного вигорання. Використання комп'ютерних технологій у науковій діяльності.

Змістовий модуль 2. Створення науково-психологічного тексту : сучасні вимоги та можливості

Тема 3. Специфіка та структура наукового тексту

Організація цілого тексту. Загальна структура тексту: постановочної, дослідницької та заключна частини. Композиція тексту. Абзац як основний елемент тексту. Вступ і заключна частина. Основні функції і характеристики вступу. Поняття заключної частини. Взаємозв'язок вступу і висновку. Основні характеристики поняття академічного письма. Вимоги до мови та стилю тексту наукової роботи. Сучасне поняття академічної грамотності.

Тема 4. Етапи роботи над науковим текстом

Етапи роботи над текстом. Визначення новизни. Мета створення тексту. Види наукових текстів. План-проспект. Робота з джерелами. Проблема заголовку. Напрями і характер посилань. Прийоми удосконалення тексту. Прийоми стимулювання творчої активності автора тексту. Поради Г. Сельє щодо написання наукових текстів. Концепція «персональний процес – практика – публічний продукт» у створенні академічних текстів. Критичне мислення.

Тема 5. Методика підготовки наукової публікації і наукової доповіді

Структура дослідження. Обґрунтування актуальності і визначення теми дослідження, його мети, завдань. Форми відображення результатів наукового дослідження: звіт аспіранта, повідомлення, доповіді, тези, статті, розділу до монографій і т. ін. Загальні вимоги до оформлення наукової роботи. Тези доповіді (виступу) на конференції: види, обсяг, особливості подачі матеріалу. Поняття про наукову статтю та її структуру. Вимоги до написання статті. Написання рецензії на наукову працю. Підготовка і проведення виступу. Наочність підчас виступу: демонстрація таблиць,

прозірок, використання мультимедійного проектора, відео та аудіо записів. Відповіді на запитання під час виступу. Участь у науковій дискусії наукових дебатах.

Тема 6. Вимоги до підготовки та оформлення дисертаційного дослідження

Загальні рекомендації щодо оформлення дисертаційної роботи. Вимоги до формулювання теми дисертаційної роботи. Вимоги до окремих складових роботи. Вимоги щодо форматування роботи та наукового стилю мовлення. Основні вимоги до реферування та цитування літератури. Джерела інформації щодо вимог до написання та оформлення дисертаційної роботи.

Змістовий модуль 3. Ціннісні засади створення сучасного науково-психологічного тексту

Тема 7. Академічна культура та доброчесність

Академічна доброчесність як запорука якісної вищої освіти. Академічна культура: поняття, функції, складові. Основна мета академічної культури та доброчесності. Інституційні засади академічної доброчесності. Прояви академічної нечесності та методи її запобігання. Етичний кодекс ученого. Бухарестська декларація етичних принципів вищої освіти.

Тема 8 Авторське право та плагіат.

Авторське право. Об'єкти авторського права. Інтелектуальна власність. Правила використання об'єктів інтелектуальної власності. Закони та міжнародні угоди щодо захисту прав інтелектуальної власності. Система органів управління в сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні. Поняття плагіату в Україні та світі. Види плагіату. Протидія плагіату. Законодавчий аспект. Огляд програм, які спрямовані на виявлення плагіату.

Рекомендована література

Базова література:

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація наукових досліджень із психології: Навч. пос. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 360 с.
2. Важинський С.Е., Щербак Т.І. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
3. Ревуцька, С.К. Курс лекцій з дисципліни «Академічне письмо» / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. українознавства; уклад. С.К. Ревуцька. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2018. 81 с.
4. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : навч.-метод. посіб. - К. : НАДУ, 2008. - 184 с.
5. Туриніна О. Л. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.-метод. посіб. / О. Л. Туриніна. — Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. — 206 с.

Додаткова література:

6. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ. 2017. 169 с.
7. Академічна доброчесність та бібліотеки: програма підвищення кваліфікації працівників бібліотек / Українська бібліотечна асоціація. Головний тренінговий центр для бібліотекарів ; розробники: Воскобойнікова-Гузєва О. В., Загуменна В. В., Кулик Є. В., Пашкова В. С., Сербін О. О., Сошинська Я. Є., Шевченко І. О. Київ: УБА, 2018. 40 с.
8. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку // Східноукраїнський Фонд соціальних досліджень. URL: http://fond.sociology.kharkov.ua/images/docs/academ_cult/material.pdf.
9. Гнезділова К. М. Академічна чесність як цінність корпоративної культури університету // Вісник Черкаського університету. Вип. № 14.2016. Серія «Педагогічні науки», 2016. С.23–30 URL: ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/download/1133/1153.

10. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методичні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко – Київ–Вінниця: ТОВ фірма «Пранер», 2010. – 308 с.
11. Зуб В.М., Дем'яненко М.М. Плагіат: його різновиди та заходи протидії. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія, 2014. Вип. 4. С. 86-90.
12. Колесников О. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. – 2-ге вид. випр. та доп.– К.: Центр учбової літератури, 2011. – 144 с.
13. Колісниченко Е.В. Основи наукових досліджень: конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет, 2012. 83 с.
14. Комунікативні технології інформаційного суспільства: [колективна монографія] / А. І. Гусев, І. В. Петренко, Н. С. Малєєва, Н. О. Довгань, О. В. Івачевська [за ред. А. І. Гусєва] ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – 2020. – 173 с.
15. Короткина И. Б. Академическое письмо: процесс, продукт и практика : учебное пособие для вузов. М. : Издательство Юрайт, 2016. 295с.
16. Кременовська І.В. Плагіат у наукових публікаціях: методи виявлення та викорінення. Наука України у світовому інформаційному просторі. Вип. 11. К. : Академперіодика, 2015. С. 60-66.
17. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник [Електронний ресурс] / О. В. Крушельницька. – К. : Кондор, 2003. – 192 с. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/121707/>
18. Курс лекцій з дисципліни «Академічне письмо» / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. українознавства; уклад.С.К. Ревуцька. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2018. 81 с.
19. Лопатіна В. Письмові завдання в університетах України та США: погляд академічного райтера URL: <https://commons.com.ua/uk/poglyad-akademichnogo-rajtera/>.
20. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
21. Методологія наукових досліджень: комплекс навчально-методичного забезпечення для підготовки аспірантів за спеціальністю 053 «Психологія» / Укл. : С. Ю. Гуцол. – К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2016. – 26 с.
22. Ніколаєв Є. Як просувати цінності академічної доброчесності в українських університетах? URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1131-yak-prosuvati-tsinnosti-akademichnoji-dobrochesnosti-v-ukrajinskikh-universitetakh>.
23. Основи методології та організації наукових досліджень : Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с. –
24. Рекомендації щодо забезпечення принципів академічної доброчесності / укладачі: підкомісія 303 «Академічна доброчесність» / 2016 р. - 24 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/akdo/nodo/n3.pdf>.
25. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідної діяльності: підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання, 2011. – 310 с.
26. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма: Методичні рекомендації та програма курсу. К., 2016. 61 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ

Змістовий модуль 1. Особливості психологічної допомоги особистості в умовах соціальної напруженості

Тема 1. Теоретичні основи розвитку психологічної допомоги особистості

Визначення поняття «психологічна допомога». Становлення психологічної допомоги як соціального інституту. Система надання психологічної допомоги, особливості її застосування.

Особливості розвитку психологічної допомоги особистості у сучасному світі. Передумови виникнення та становлення психологічної допомоги як форми психологічного впливу.

Структура психологічної допомоги особистості: цілі, методи, процеси.

Тема 2. Основні види та моделі психологічної допомоги особистості в умовах соціальної напруженості

Поняття «психологічне консультування» як вид психологічної допомоги в ситуації життєвих ускладнень. Цілі, завдання та методи психологічного консультування.

Особливості організації та проведення психологічної корекції. Форми психокорекційного впливу.

Роль психологічної реабілітації у відновленні втрачених психічних утворень або психічних операцій.

Психологічний тренінг. Пріоритетні цілі створення тренінгових груп. Характерні особливості групової взаємодії у тренінгу.

Психотерапія. Сутність психотерапевтичного впливу. Класифікація напрямів психотерапії. Структура психотерапевтичної допомоги особистості.

Тема 3. Специфіка психологічної допомоги особистості: основні принципи, складові, завдання і форми реалізації

Основні принципи психологічної допомоги особистості: принцип активності, відповідальності, системності, зворотного зв'язку, єдності інтелектуальних та емоційних аспектів психіки, активізації гуманістичних цінностей, прийняття тощо.

Складові психологічної допомоги: особистість клієнта та його переживання, особистість психолога-консультанта, взаємостосунки між клієнтом і психологом. Конструювання завдань психологічної допомоги залежно від фокусу уваги її здійснення.

Реалізація індивідуальних та групових форм психологічної допомоги особистості. Врахування характеру психологічних проблем, віку та особистісних якостей при виборі форми психологічної допомоги.

Об'єктивні та суб'єктивні рівні оцінки результативності психологічної допомоги.

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти реалізації психологічної допомоги в умовах соціальної напруженості

Тема 4. Основні напрямки забезпечення психологічної допомоги людини в ситуаціях ускладнення

Психодинамічний підхід. Акцент уваги у психоаналізі. Механізми психологічного захисту.

Поведінковий підхід. Конструкти біхевіорального аналізу Дж. Уотсона и В.Ф. Скиннера. Характерні особливості застосування підходу.

Теоретичний базис раціонально-емотивного підходу та основні категорії. Ірраціональні судження (катастрофічні, оцінні, установки винності та обов'язкового задоволення власних потреб). Рівні психологічного впливу у психотерапії.

Гештальт-підхід Ф. Перлза: поняття та принципи психотерапевтичної взаємодії. Психотехніки психологічної підтримки особистості у складних соціальних ситуаціях.

Основні поняття концепції К. Роджерса: емпатія, безумовне прийняття клієнта, конгруентність, психологічний клімат, самість.

Тема 5. Методичний арсенал психологічних засобів допомоги особистості в умовах соціальної напруженості

Методи та техніки у різних формах психологічної допомоги. Методи динамічної терапії: техніка вільних асоціацій, інтерпретація, аналіз супротиву, тлумачення сновидінь

тощо. Методи транзактного аналізу: опитування, прояснення, усунення, програвання сценаріїв.

Методи особистісно-центрованої терапії: активне слухання, відображення почуттів, техніки підтримки клієнта, створення довіри тощо. Методи гештальт-терапії: конфронтація, діалог, рольова гра, техніка актуалізації.

Методи поведінкової терапії: релаксація, систематична десенсибілізація, моделювання, когнітивне реструктурування, тренування навичок.

Методи раціонально-емоційної терапії: емоційні – уявлення, рольові ігри, поведінкові – програвання паттернів поведінки, когнітивні – зміна ірраціональних упереджень.

Тема 6. Коучинг як специфічний вид психологічної допомоги особистості в умовах соціальної напруженості

Основні підходи до визначення поняття «коучинг». Мета та принципи коучингу. Види коучингу.

Особливості коучингового процесу. Зони професійної компетентності та відповідальності коуча. Процедурні аспекти коучингового процесу. Постановка запитань у коучинговому процесі. Оцінка ефективності коучингу.

Основні інструменти коучингу. Техніка «Колесо балансу». Модель GROW. Стратегія Уолта Діснея. Піраміда Роберта Ділтса. Техніка шкалування.

Допоміжні техніки у коучинговому процесі. Техніка «воронка запитань». Техніка «картезіанські запитання». Техніка «SMART» (визначення критеріїв задач). Модель SWOT.

Змістовий модуль 3. Кризові стани та їх наслідки: критерії та стратегії психологічної допомоги особистості

Тема 7. Психологічні особливості сприйняття особистістю складних життєвих ситуацій

Типологія життєвих ситуацій. Об'єктивні та суб'єктивні характеристики сприйняття складних життєвих ситуацій.

Поняття стресу, кризи, кризової ситуації, кризового стану. Психологічна характеристика криз розвитку в дитячому, підлітковому та зрілому віці.

Криза як наслідок складних життєвих ситуацій. Зовнішні та внутрішні чинники важких переживань. Важкі переживання як форма психологічної кризи. Трансформуючий вплив кризових переживань на особистість.

Психологічна травма. Оздоровчий потенціал кризового досвіду. Психологічна стійкість до психотравмуючих обставин.

Фактори виникнення нормативних криз професійного розвитку. Ненормативні професійні кризи: звільнення, безробіття, зникнення професії тощо. Психологічна допомога у нормативних та ненормативних професійних кризах.

Тема 8. Надання психологічної допомоги особистості у кризовій ситуації

Загальні принципи роботи з психологічними кризами. Перша психологічна допомога особистості у кризовій ситуації. Завдання та методи надання психологічної допомоги особистості у кризовій ситуації.

Цілі і завдання кризового консультування. Алгоритм та критерії ефективності кризового консультування.

Принципи організації та етапи здійснення психологічного супроводу. Специфіка психологічного супроводу нормативних та ненормативних криз особистості.

Психотерапія кризових станів. Психосинтез. Позитивна психотерапія. Гештальт-терапія. Символдрама. Транзактний аналіз. Арт-терапія. Тілесно-орієнтована терапія.

Рекомендована література

Базова література

1. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості : навч. посібник для вузів / О. Ф. Бондаренко. – Х. : Фоліо, 1996. – 237 с.

2. Горбатова Е.А. Теория и практика психологического тренинга: учеб. пособие / Е.А. Горбатова – СПб.: Речь 2008. – 320 с.
3. Максименко С.Д. Психологічні механізми зародження, становлення та здійснення особистості / С.Д. Максименко, В.В. Клименко, А.В. Тостоухов. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2010. – 151 с.
4. Психологічне консультування: теорія та практика: навч.-метод. посіб. / В.Г. Панок [та ін.] ; за заг. ред. І.М. Зварича, В.Г. Панка, В.М. Радчук; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Рута, 2011. – 272 с.
5. Практикум із групової психокорекції: підручник / С.Д. Максименко, О.О. Прокоф'єва, О.В. Царькова, О.В. Кочкурова. – Мелітополь: Видавничополіграфічний центр «Люкс», 2015. – 414 с.

Додаткова література:

6. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь : теория и практика / А. Ф. Бондаренко. – Независимая фирма «Класс», 2001. – 336 с.
7. Бурлачук Л. Ф. Психотерапия : учебник для вузов (психологические модели) / Л. Ф. Бурлачук, А. С. Кочерян, М. Е. Жидко. – СПб. : Питер, 2003. – 472 с.
8. Бурно М. Е. Клиническая психотерапия / М. Е. Бурно. – М. : Академический проект, 2000. – 719 с.
9. Василюк Ф. Е. Психология переживания / Ф. Е. Василюк. – М. : Изд.во МГУ, 1984. – 200 с.
10. Вильямс П. Лайф-коучинг – новая профессия для психотерапевтов. Как перейти от психотерапии к коучингу / П. Вильямс, Д. Дейвис. – М. : Международная академия коучинга, 2007. – 256 с.
11. Горностай П. П. Теория и практика психологического консультирования : проблемный подход / П. П. Горностай, С. В. Васьковская. – К. : Наук. думка, 1995. – 128 с.
12. Грин Дж. Коучинг принятия решений / Дж. Грин, Э.М. Грант. – СПб. : Питер, 2005. – 138 с.
13. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України: до 10-річчя з дня заснування Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи / АПН України, Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи; упоряд. В.Г. Панок [та ін.]; наук. ред. С.Д. Максименко. – К.: Шкільний світ, 2008. – 256 с.
14. Зеєр Е. Ф. Психология професійного розвитку / Е. Ф. Зеєр. – М. : Академія, 2009. – 240 с.
15. Карвасарский Б. Д. Психотерапия / Б. Д. Карвасарский. – М. : Медицина, 1985. – 304 с.
16. Квинн В. Прикладная психология / В. Квинн. – СПб. : Питер, 2000. – 569 с.
17. Левин П.А. Пробуждение тигра – исцеление травмы. Природная способность трансформировать экстремальные переживания : [пер. с англ. В. В. Адаменко, К. С. Мазур] / Питер А. Левин, Энн Фредерик ; науч. ред. Е. С. Мазур. – М. : АСТ, 2007. – 318 с.
18. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / И. Г. Малкина-Пых. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с.
19. Мейес С. Психология здоровья и стресс / С. Мейес, Т. ван Элдерен // Психология : комплексный подход ; под ред. М. Айзенка. – Минск : Новое знание. – 2002. – С. 588-621.
20. Мюллер М. Якщо ви пережили психотравмуючу подію / Мартіна Мюллер. – Львів : Вид-во Українського католицького університету, Свйтчадо, 2014. – 120 с.
21. Осипова А. А. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А. А. Осипова. – Ростов н/Д. : Феникс, 2005. – 315 с.

22. Особистість в умовах кризових викликів сучасності : мат-ли методологічного семінару НАПН України (24 березня 2016 року) / За ред. академіка НАПН України С. Д. Максименка. – К., 2016. – 629 с.
23. Психология личности : Словарь справочник / под ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
24. Роджерс К. Консультирование и психотерапия : новейшие подходы в области практической работы / К. Роджерс. – М. : Психотерапия, 2006. – 512 с.
25. Романова С. М. Коучінг як нова технологія в професійній освіті / С. М. Романова // Вісник Нац. авіац. ун-ту. Серія : Педагогіка. Психологія. – 2010. – Вип. 3. – С. 83–86.
26. Селье Г. Стресс без дистресса / Ганс Селье. – М. : Прогресс, 1982. – 124 с.
27. Титаренко Т. М. Життєві кризи : технологія консультування / Т. М. Титаренко. – К. : Главник, 2007. – Перша частина. – 144 с.

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Електронна бібліотека НПН України <http://lib.iitta.gov.ua>
3. Веб-сторінка аспірантури і докторантури УМО: <http://umo.edu.ua/postgraduate-postdoctoral>
4. Веб-сторінка кафебри психології управління:
<http://umo.edu.ua/institutes/cippo/struktura/kafedra-psikhologhiji>
5. Офіційні сайти періодичної літератури:

<i>Назва журналу</i>	<i>Офіційний сайт</i>
Актуальні проблеми психології	http://appspsychology.org.ua/index.php/ua/dlia-avtoriv
Вісник післядипломної освіти серія «соціальні та поведінкові науки»	http://umo.edu.ua/serija-socialjni-ta-povedinkovi-nauki
Актуальні питання сучасної психології	http://library.sspu.sumy.ua/wp-content/uploads/2018/04/Aktualny_pitannya_suc.psihologii_1_2015.pdf
Experimental Psychology	https://us.hogrefe.com/products/journals/experimental-psychology#c4338
International Journal of Science and Research (IJSR)	https://www.ijsr.net/index.php
American Psychologist	https://www.apa.org/pubs/journals/amp/
Экспериментальная психология	https://psyjournals.ru/exp/

6. Офіційні сайти державних та міжнародних установ:

<i>Назва</i>	<i>Офіційний сайт</i>
Верховна Рада України	www.portal.rada.gov.ua
Кабінет Міністрів України	www.kmu.gov.ua
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України	http://psychology-naes-ua.institute/
Інститут соціальної і політичної психології НАПН України	http://naps.gov.ua/ua/structure/institutions/polit_psychology/
Центр перспективних соціальних досліджень	www.cpsr.org.ua

7. Соціальні мережі для співпраці вчених усіх наукових дисциплін:

- Academia.edu: <https://www.academia.edu/>
- ResearchGate: <https://www.researchgate.net/>
- Соціальні мережі науковців (Scientific Social Community): <https://www.science-community.org/uk>
- Українські науковці в світі (Ukrainian Scientists Worldwide): <https://www.science-community.org/uk>